

AKSOS

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Sayı 14 - Hakemli Dergi
Issue 14 - Peer Reviewed Journal

ISSN: 2630 – 5623 (Elektronik)

Güz 2023 - Sayı 14 - Hakemli Dergi

Autumn 2023 - Issue 14 - Peer – Reviewed Journal

Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından yayınlanan Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS) yayın hayatına 2017 yılında başlamıştır. Dergi 2017 yılı itibarıyla Bahar ve Güz olmak üzere yılda iki sayı olarak yayınlanmaktadır. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, hakemli akademik bir dergidir. DergiPark tarafından listelenmekte ve Eurasian Scientific Journal Index tarafından taranmaktadır.

Dergi; iktisat, işletme, maliye, pazarlama, sosyal politika, çalışma ilişkileri, siyaset bilimi, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, uluslararası ticaret ve lojistik, hukuk, davranış bilimleri, tarih, sanat tarihi, arkeoloji, Türk dili ve edebiyatı, eğitim bilimleri, coğrafya, iletişim bilimleri, sosyoloji, felsefe, antropoloji, sanat ve tasarım, yabancı diller ve edebiyatları, dil bilim, din bilimleri, toplumsal cinsiyet çalışmaları, turizm, gerontoloji, gastronomi ve mutfak sanatları, spor bilimleri alanlarında üretilen Türkçe ve İngilizce çalışmaları ve araştırmaları yayınlamak üzere Türkiye’de bu alandaki birikime katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Yazarların Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi’ne gönderdikleri makalelerin benzer versiyonlarının başka bir yerde daha önce basılmamış olmaları gerekmektedir. Yazılar yayımlanmak üzere kabul edildiği takdirde, tüm yayın hakları Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi’ne aittir ve yazarlar telif haklarını devretmiş sayıldıklarından yazarlara ayrıca telif ücreti ödenmez. Dergide yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir. Kaynak göstermeden alıntı yapılamaz.

Akdeniz University Journal of the Institute of Social Sciences (AKSOS), which is a peer-reviewed and multi-disciplinary academic journal, began to be published in 2017. The journal will be published on a biannual basis (Spring and Autumn issues). AKSOS is listed by DergiPark and indexed by Eurasian Scientific Journal Index.

The AKSOS welcomes original, up-to-date articles from all disciplines in social sciences and aims to make contribution to the literature and the field of social sciences by publishing theoretical articles and empirical research in Turkish or English to provide a forum for the dissemination of knowledge and findings. Areas relevant to the scope of the AKSOS include: economics, finance, business management, social policies, labour relations, political sciences, public administration, international relations, international trade and logistics, law, behavioral sciences, history, art history, archaeology, Turkish language and literature, pedagogy, geography, communication sciences, sociology, philosophy, anthropology, art and design, foreign languages and literatures, linguistics, theology, gender studies, tourism studies, gerontology, sport sciences and gastronomy and culinary arts.

All papers (or their similar versions) submitted to AKSOS journal must be unpublished. Authors submitting manuscripts to the journal should not simultaneously submit them to another journal. The copyrights of the papers accepted for publication are deemed transferred to Akdeniz University Journal of the Institute of Social Sciences (AKSOS). Authors will not be paid any royalty fees. Responsibility of published papers belongs to the authors. Citing without giving due credit is prohibited.

Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına İmtiyaz Sahibi
Grant Holder in behalf of Akdeniz University, Institute of Social Sciences
Doç. Dr. Seda BAYRAKTAR

Editör / Editor
Doç. Dr. Ayşad Güdekli

Editör Yardımcıları / Assistant Editors
Öğr. Gör. Dr. Fahrettin Kayan
Dr. Cem Çelik

Yabancı Dil Editörü / Foreign Language Editor
Prof. Dr. Arda Arıkan

Kapak Tasarımı / Sayfa Tasarımı / Cover Design / Page Design
Serkan Kırbacı

Adres / Address: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Akdeniz Üniversitesi Enstitüleri Binası B Blok 2. Kat Dumlupınar Bulvarı
07058 Kampus / ANTALYA

Sekreterlik / Secretarial
Ad : Durmuş Yıldız
E-posta : durmusyildiz@akdeniz.edu.tr
Telefon : 02422274400 - 1485 (dahili)
E-Mail : aksosdergi@gmail.com
Web : aksosjournal.com / aksos.akdeniz.edu.tr

ESJI Eurasian
Scientific
Journal
Index
www.ESJIndex.org

ASOS
indeks

Yayın Kurulu* / Editorial Board

Prof. Dr. Ahmet Ögke	Akdeniz Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Ahmet Ayhan	Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi
Prof. Dr. Beykan Çizel	Akdeniz Üniversitesi, Turizm Fakültesi
Prof. Dr. Emine Uçar İlbuğa	Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi
Prof. Dr. Erol Esen	Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bil. Fakültesi
Prof. Dr. Hasan Şahan	Akdeniz Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi
Prof. Dr. Mehmet Altunkaya	Akdeniz Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
Prof. Dr. Mustafa Adak	Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Prof. Dr. Mustafa Gülmez	Akdeniz Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Mustafa Şeker	Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi
Prof. Dr. Nurşen Adak	Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Prof. Dr. Osman Eravşar	Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Prof. Dr. Selim Çağatay	Akdeniz Üniversitesi / İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Zekeriya Karadavut	Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Doç. Dr. Ömür Tosun	Akdeniz Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi
Doç. Dr. Zehra Yiğit	Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Onur Öksüz	Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi

Danışma Kurulu* / Advisory Board

Prof. Dr. Abdullah Koçak	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Ata Yakup Kaptan	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Aylin Göztaş	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Barbaros Gönençgil	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram Kaya	Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Belma Güneri Fırlar	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Bilal Karabulut	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

* İsmine göre alfabetik olarak sıralanmıştır. / – in alphabetical order by name

Prof. Dr. Burak Özçetin	İstanbul Bilgi Üniversitesi
Prof. Dr. Cengiz Alyılmaz	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Çısil Sohodol Bir	Bahçeşehir Üniversitesi
Prof. Dr. Ebru Güzelcik Ural	Beykent Üniversitesi
Prof. Dr. Ed Emmer	Emporia State University
Prof. Dr. Edibe Sözen	Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Prof. Dr. Emel Şerife Baştürk Akca	Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Gian Paolo Luppi	Conservatorio Di Musica G. Battista Martini
Prof. Dr. Gönül Demez	Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Güliz Uluç	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Günseli Bayraktutan Sütçü	Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Hayati Aktaş	Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. İhsan Bulut	Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. İrfan Erdoğan	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Yılmaz	Ordu Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Zaman	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Mutlu Binark	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan Gökçe	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman İrvan	Üsküdar Üniversitesi
Prof. Dr. Ümit Atabek	Yaşar Üniversitesi
Doç. Dr. Ayselin Gözde Yıldız	Yaşar Üniversitesi
Doç. Dr. Gül Aktaş	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Güvenç Dinç	Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Kamil Şahin	Kırıkkale Üniversitesi
Doç. Dr. Sefa Usta	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Doç. Dr. Serhat Yener	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Doç. Dr. Sırrı Serhat Serter	Anadolu Üniversitesi

Editörden...

Kıymetli okurlar ve ara tırmacılar dergimizin 14. sayısında yine birlikteyiz. Son sayımızda yazarlarımızın katkıları ve editoryal ekibimizin titiz ve özenli çalı malarıyla alana katkı sunmayı sürdürüyoruz. Bu sayımızda toplam iki çalı ma yer almakta olup, sa ladı ı pozitif katkıları ve konuları ile Noor ALARABIAT “**The Influence of the Digital Age on Early Childhood in Jordan**” isimli makalesinde tanımlayıcı analitik yakla ımı benimseyerek Ürdün'deki anaokulu ö retmenleri açısından dijital ça ın erken çocukluk üzerindeki etkisini belirlemeyi amaçlamı tır ve S. Serhat SERTER “**Toplumsal Farkındalık Amaçlı Belgesel Film Yapımı Ve Etkileri: Erken Ça Erken Müdahale Ve Aile Temalı Deneysel Bir Ara tırma**” isimli makalesinde erken çocukluk dönemi riskleri ve erken müdahale uygulamaları konusunda farkındalık yaratma amaçlı belgesel bir film yapılmı ve bu film ile toplumsal farkındalık yaratmadaki etkisini ölçmek için ise proje kapsamında deneysel bir ara tırma yürütölmü tür.

Dergimizin güz sayısının siz de erli ara tırmacılarımız ve okurlarımıza sunulması için ciddi bir çaba ve özveri ile çalı an yardımcılarım Dr. Ö r. Gör. Fahrettin Kayan'a ve Dr. Cem Çelik'e te ekkür ederim. Desteklerinden ötürü enstitü müdürümüz Doç. Dr. Seda Bayraktar'a, enstitü sekreterimiz Atiye Koyuncu'ya, enstitü çalı anımız Durmu Yıldız'a, ve bu süreci de erli kılan siz okurlarımıza te ekkürlerimi sunar iyi okumalar dilerim.

İyi okumalar dilerim.

Doç. Dr. Ayşad GÜDEKLİ

Editör

İçindekiler / Contents

- 9** | Toplumsal Farkındalık Amaçlı Belgesel Film Yapımı Ve Etkileri:
Erken Çocuklukta Erken Müdahale Ve Aile Temalı Deneysel Bir
Ara tırma
Sırrı Serhat SERTER (Ara tırma Makalesi)
- 49** | The Influence Of The Digital Age On Early Childhood In Jordan
Noor AlArabiya (Araştırma Makalesi)

Toplumsal Farkındalık Amaçlı Belgesel Film Yapımı Ve Etkileri: Erken Çocuklukta Erken Müdahale Ve Aile Temalı Deneysel Bir Araştırma

Sırrı Serhat SERTER¹

Özet

Bireylerin embriyo hali ile başlayıp 72 ayı (6 yaşı) kapsayan erken çocukluk dönemlerinde yeterince ve/veya doğru yaklaşımlar ile desteklenememeleri, uzun vadede bireysel ve toplumsal başkaca büyük sorunlara öncüllük etmektedir. Ülkemizin de üyesi olduğu BM ve OECD gibi kuruluşlar, erken çocukluk müdahalelerini insani sermayeye yapılan yatırım olarak ele almakta ve üyelerini bu alanda yatırım yapmaya teşvik etmektedirler. Ülkemizin, erken çocukluk dönemi ile ilgili geliştireceği müdahale programları ile sosyoekonomik denklığında olduğu diğer dünya ülkeleri ile aynı seviyeye gelmesi ve toplumsal doğru farkındalıkların yapılabilmesi, büyük önem taşımaktadır. Belgesel film çekimleri, doğal mekân ve gerçek insan hikayeleri kullanılarak bir sorun ve altında yatan gerçeklerin aktarılması esası ile gerçekleştirilmektedir. Bu da belgeselin izleyicinin sorun karşısındaki tutumunu sorgulatmak ve belli bir yönde etkilemek amacı ile örtüşmektedir. Proje kapsamında, erken çocukluk dönemi riskleri ve erken müdahale uygulamaları konusunda farkındalık yaratma amaçlı bir belgesel film yapımı gerçekleştirilmiştir. Bu film, konuyla ilgili farkındalık çalışmalarının hedef kitesine uygun bireylere gösterilmiştir. Belgesel filmin toplumsal farkındalık yaratmadaki etkisini ölçümlemek için ise proje kapsamında deneysel bir araştırma yürütülmüştür. Öntest – sontest karşılaştırmasına dayalı deneysel araştırma, projenin en temel akademik çıktısıdır. Bunun yanı sıra, dijital ortamlarda ilgili hedef kitlelerle paylaşılacak olan belgesel film yapımı, projenin toplumsal fayda odaklı çıktısı olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Erken Çocukluk, Erken Çocukluk Gelişimi, Erken Müdahale, Farkındalık, Belgesel Film

Araştırma Makalesi / Geliş Tarihi: 15.09.2023- Kabul Tarihi: 23.11.2023

Serter Serhat, S. (2023). "Toplumsal Farkındalık Amaçlı Belgesel Film Yapımı ve Etkileri: Erken Çocuklukta Erken Müdahale ve Aile Temalı Deneysel Bir Araştırma". Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS), sayı , s.9-49

¹ Doç.Dr., Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Sinema ve Televizyon Bölümü, E-Posta: ssserter@anadolu.edu.tr Orcid: 0000-0002-1656-5351

DOCUMENTARY FILM MAKING FOR SOCIAL AWARENESS AND ITS EFFECTS: AN EXPERIMENTAL STUDY WITH THE THEMATIC OF EARLY INTERVENTION IN EARLY CHILDHOOD AND FAMILY

Abstract

Failure to support individuals adequately and/or with the right approaches in their early childhood periods, which start in the embryo state and cover 72 months (6 years of age), leads to other major individual and social problems in the long term. Organizations such as the UN and OECD, of which Turkey is a member, consider early childhood interventions as investments in human capital and encourage their members to invest in this area. It is of great importance for our country to reach the same level with other countries in the world with which it has socioeconomic equivalence with the intervention programs it will develop regarding the early childhood period and to raise the right awareness in society. Documentary film shootings are carried out based on conveying a problem and the underlying facts by using natural spaces and real human stories. This overlaps with the documentary's aim of questioning the audience's attitude towards the problem and influencing it in a certain direction. Within the scope of the project, a documentary film was produced to raise awareness on early childhood risks and early intervention practices. This movie was shown to individuals suitable for the target audience of awareness raising activities on the subject. To measure the effect of the documentary film on raising social awareness, experimental research was conducted within the scope of the project. The experimental research based on pretest - posttest comparison is the main academic output of the project. In addition to this, the relevant target audience in digital environments.

Keywords: Early Childhood, Early Childhood Development, Early Treatment, Awareness, Documentary Film

GİRİŞ

Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler gelecekteki çocuklara yatırım yapmaktadırlar. Ülkemizde de 11. Kalkınma planında yer alan erken çocukluk dönemi müdahale hizmetlerine ilişkin bakanlıklarca ve üniversitelerce önemli hizmetler yürütülmektedir. Bu hizmetlerin geliştirilmesinde farklı profesyonel bakış açılarına ve deneyimlerine ihtiyaç

duyulmaktadır ve erken müdahale programı geliştirmiş ülke örneklerinde sıklıkla karşımıza çıkan yaklaşım, disiplinler arası iş birliğidir.

Ülkemizde de riskli bebek, erken müdahale konularında disiplinler arası yaklaşım ile gelişimsel özelliklerin farkındalığını arttıracak iletişim kampanyalarına, bilgilendirme çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmaların anne ve babalar, bebeklere erken dönemde bakım veren tüm bireyler ve bebek çevresinde bulunan yetişkinleri kapsar şekilde planlanması ve erken dönem bebek gelişimi, bebeklik dönemindeki riskler ve risklere müdahale yöntemlerine ilişkin doğru bilgiler ile içeriklendirilmesi oldukça önemlidir.

Koçer, belgesel sinema tarihçisi Tom Waugh'un, "Adanmış Belgeselin Tarihi ve Estetiğine Doğru" isimli kitabına "Belgesel sinemacılar neden dünyayı değiştirmeye çalışmakta ısrar ediyorlar ya da neden dünyayı değiştirmeye çalışan insanlar belgesel film yapmaya devam ediyor" sorusuyla başladığını söyler. Ona göre yazarın bu retorik sorusu belgesel filmler ile politik mücadeleler arasındaki ilişkiyi vurgulamaktadır (2015: 210). Belgesel sinemanın toplumsal dönüşüme etkide diğer film türlerinden daha başarılı olduğu düşünülmektedir. Belgesel sinemanın önemli kuramcılarında birisi olan Bill Nichols'a göre, belgesel filmler gerçekliği doğrudan temsil etmektedir. Ona göre bu iddianın arkasında, öykü anlatmayan filmlerin tarihsel dünyadan yola çıkarak üretildikleri algısı vardır. Nichols belgesel sinemanın toplumla ilişkisinin özünde, fotografik imgenin gerçekliği transparan, aracısız ve direkt olarak yansıtması olduğunu belirtir (1991: 25).

Çalışma erken çocuklukta erken müdahale konusunda ailelerin yönetebilecekleri süreçlerin aktarıldığı bir belgesel film çekilmesi ve çekilen filmin hedef kitleye (en az 100 kişiye) izlettirilmesi şeklinde tasarlanmıştır. Belgesel filmin izleyici algısı üzerindeki olumlu etkileşim referansı kullanılarak filmin izlettirildiği hedef kitle üzerinde konuya ilişkin

Toplumsal Farkındalık Amaçlı Belgesel Film Yapımı Ve Etkileri: Erken Çocuklukta Erken Müdahale Ve Aile Temalı Deneysel Bir Araştırma

*Bu makale, Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından desteklenen 2102E004 numaralı genel amaçlı projenin bir çıktısıdır. (Proje Başlangıç 26 Ocak 2021 - bitir 26 Eylül 2021)

farkındalık yaratılması amaçlanmıştır. Aynı zamanda hazırlanan filmin kopyaları Eskişehir genelindeki aile sağlığı merkezlerine ulaştırılarak, daha çok kişiye izlettirilmesi ve konu bilinirliğinin yaygınlaştırılmasının sağlanması amaçlanmıştır.

Belgesel filmlere atfedilen toplumsal misyon, literatürde tartışılmaya devam etmekte ve bu konuda oldukça az referans bulunabilmektedir. Yapılan Literatür taramasında, belgesel filmin eğitimdeki etkisi/önemi ve farkındalık çalışmalarındaki kullanımını hakkında bir araştırmaya neredeyse hiç rastlanılmamıştır. Dolayısıyla bu veri de bu araştırma projesinin önemini ve alana olan katkısını bir kez daha vurgulamaktadır. Çalışma ile, belgesel film aracılığı ile izleyici üzerinde yarattığı varsayılan anlamlı etkileşim üzerine bir saha çalışması yapılmış ve alanyazına katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Proje, iletişim alanında sinematografik olarak estetik kaygısı yüksek ve senaryo içeriği olarak da konuyu tam ve doğru anlatır bir belgesel film çekilmesi odağında tasarlanmış olup, ilgili bütünlüğün sağlanabilmesi için disiplinler arası iş birliği yapılmıştır. Proje, alanda görev yapan farklı branşlardaki profesyonellerin iş birliği ile gerçekleştirilmiş ve konu ile ilgili olumlu tutum geliştirecekleri bir farkındalık çalışması olarak yürütülmüştür.

Çalışma ile, bireysel ve toplumsal farkındalıklar oluşturularak uzun vadede ilgili kamu kurumlarınca kullanılacak bir yatırım havuzu oluşturulmasını ve bu yatırımların çocuklar için en etkin şekilde kullanılmasını mümkün kılmak amaçlanmıştır. Çünkü farkındalık çalışmaları bilinçliliğe bakış açısını geliştirirken, bir yandan da bunun nasıl yapılandırıldığını ve insanın işlevselliğindeki rolünün ne olduğunun anlaşılmasına yardımcı olmaktadır (aktaran Bektaş-Öztaşkın, 2013: 148). Proje kapsamında yapımı gerçekleştirilen filmin hedef kitle üzerindeki etkileri, bir deneysel araştırma ile incelenmiştir. Bu kapsamda proje ile

belgesel filmlerin toplumsal farkındalık yaratma potansiyeline dair kapsamlı bir değerlendirme sunulmuştur.

ALANYAZIN

Bireyin embriyo hali ile başlayıp 72 ayı (6 yaşı) kapsayan döneme erken çocukluk denmektedir. Bu dönemin çocukların beyin gelişim sürecini içermesi, fiziksel ve zihinsel gelişimlerinde önemli kısımların bu zamana denk gelmesi sebebi ile yapılacak müdahalelerin önemi büyüktür. Güneysu (2005) erken çocukluk eğitiminin 1800'lerden itibaren eğitimci ve araştırmacıların ilgilendiği bir konu olduğunu vurgularken, son yıllarda bu ilginin daha da artış gösterdiği, hükümetler ve uluslararası kuruluşlar tarafından politikalar üretilmeye başlandığı söylenebilir.

Erken müdahale, çocukların fiziksel, duygusal, bilişsel, sosyal, ekonomik ve kültürel sınırlılıklardan kaynaklanan olumsuz etkileri en aza indirmek amacıyla yapılandırılmış veya yapılandırılmamış deneyimleri kullanır. Bu bağlamda, erken çocukluk eğitimi, çocuklar, aileler ve toplum üzerinde uzun vadeli sosyoekonomik faydalar sağlamaktadır (Kaytaç ve Öztürk, 2019: 8-9).

Erken aşamalarda çocuklarda olası gelişim gecikmelerinin tespit edilmesi ve gerekli müdahalelerin hemen başlatılması, ileride ortaya çıkabilecek potansiyel sorunların en aza indirilmesi açısından son derece kritiktir. Bu sebepten dolayı erken teşhis ve müdahalenin önemi anlaşılmış olup, gelişmiş ülkelerde bu yönde çalışmalara başlanmıştır. Erken müdahale terimi ile bir çocuğun eğitim sürecinde en erken aşamada çocuk ve ailesine destek sağlamak amacıyla gerçekleştirilecek önemli eylemleri işaret ettiği söylenebilir. Buna ek olarak erken müdahalenin tanımı şu şekilde de yapılabilir: Yetersizliği olan bebek ve çocukların sosyal etkileşim becerilerini geliştirmeyi amaçlayan, insanlar ve objelerle etkileşim kurma yeteneklerini arttırmayı hedefleyen davranışsal yeterliliklerin kazanılmasını ve

kullanılmasını amaçlayan deneyimler ve fırsatlar, ebeveynler ve çocukla ilgilenen diğer kişiler tarafından sağlanmaktadır.

Çeşitli araştırmalar, gelişimsel gecikmelerin engellenmesi, etkilerinin azaltılması ve zorluklarının üstesinden gelinmesinde kilit bir rol oynayan erken müdahale uygulamalarının etkinliğini ortaya koymuştur. Aytekin, “Bireylerin Engellilerle Eğitim Yasası” (Individuals with Disabilities Education Act – IDEA) kapsamında belirtilen hükümlere göre, “erken müdahale hizmetlerinin; bilişsel, fiziksel, iletişimsel, duygusal veya uyumsal gelişimlerinde belirgin bir gecikme gösteren veya gelişimsel gecikme riski taşıyan 0-3 yaş aralığındaki çocuklara yönelik olarak oluşturulduğunu vurgulayarak; literatürde, çocuklarda gelişim geriliği olan ailelere öğretim etkinlikleri öğretildiğinde, aile bireylerinin çocuklara istenilen davranışları kazandırma yeteneğine sahip olduklarını ve pek çok kavram ile beceriyi başarılı bir şekilde öğretebildikleri söyler (2014: 2-3).

Oktay (1999), erken çocukluk döneminin hayatın “sihirli” yılları şeklinde ele alındığı için çocuğun tüm gelişiminin en hızlı olduğu zaman olarak kabul edildiğini belirtir; bu nedenle de erken çocukluk dönemindeki müdahale kritik bir süreçtir. Sinirbilim çalışmaları göstermektedir ki; sinir hücrelerinin diğer sinir hücrelerine mesaj ilettiği sinapslar, erken çocukluk döneminde oldukça hızlı gerçekleşmekte ve bu nedenle beyin gelişiminin en önemli olduğu dönem erken çocukluk olarak belirtilmektedir. Son yıllarda tüm dünyada insani sermaye getirisinden tüm toplumun yararlandığı algısı yerleşik hale gelmekte; eğitim ve konu özelinde erken çocukluk dönemi de hızla önem kazanmaktadır. Erken çocukluk döneminde sağlık, eğitim ve edinilen beceriler insani sermayenin temelini oluşturmakta ve bu temel üzerine empati, çatışma çözümü ve ilişki yönetimi gibi sosyal davranış becerileri kazanımı da daha kolay olabilmektedir. İnsani sermayesi yüksek olan toplumlar hem gelişmiş teknolojilere daha kolay uyum sağlayabilmekte hem de makinelerin yerine getiremeyeceği alanlarda beceri ve uyum

gösterebilmektedirler ki, bu da toplumsal gelişimin önünün açılmasını sağlamaktadır.

İnsani sermaye kavramını iki önemli özelliği çerçevesinde değerlendirmek gerekirse, bunlardan ilki biriktirilebilir olmasıdır. İnsani sermaye birikimi hem mevcut ve hem de gelecekteki nesilleri etkilemektedir. Çünkü sağlıklı annelerin çocukları genellikle sağlıklı olurken, eğitilmiş ailelerin çocukları da genellikle daha eğitilmiş bireyler olarak yetişirler ve böylece birikim süreci yığılmalı bir şekilde devam etmektedir. İkinci özellik ise insan sermayesinin bireysel kazancının yanı sıra toplumsal kazancının da yüksek olmasıdır ve bu durum bir ekonomik dışsallık oluşturmaktadır. Başka bir deyişle, bu süreçte yer almayan üçüncü taraflar da olumlu çıktılardan etkilenmektedir. Ekonomiler, insan sermayesi arttıkça zenginleşmekte ve buna paralel olarak insanlara yapılan yatırım da artmaktadır. Bu durum, birbirini besleyen ve verimli bir döngü haline gelen bir süreci yansıtmaktadır. Eğitim ve bilgi, insan sermayesinin önemli bir ögesi olup, giderek artan bir getiri potansiyeline sahiptir. Fiziki sermayenin getirisi, insan sermayesi desteğiyle birleşerek artmaktadır. Benzer fiziki sermayelere sahip ekonomilerin kişi başına düşen milli gelirini karşılaştıran çalışmalar, aralarındaki yüzde 10 ila 30'luk farkın temelde insan sermayesinden kaynaklandığını belirtmektedir (Kaytaç ve Öztürk, 2019: 10).

Aile odaklı erken müdahale programları, çocukların gelişim potansiyelini en üst düzeye çıkarmakla kalmayıp aynı zamanda kronik hastalıklar ve diğer engelleyici durumların ikincil etkilerini azaltmada etkilidir. Bu tür programlar, olumsuz risk faktörlerinin etkilerini en aza indirgeyerek çocuğun toplum içinde yaşama yeteneğini güçlendirmeye yöneliktir. Erken müdahale uygulamaları, ailelere yönelik olarak uygun etkileşim modellerini teşvik edip ebeveynlik becerilerini güçlendirerek aileler üzerindeki baskıyı hafifletmekte etkili olmaktadır. Ayrıca, ailelere destek sağlayan resmi ve resmi olmayan ağları güçlendirerek, sosyal dışlanma unsurlarının

azaltılmasına yardım etmektedir. Toplum düzeyinde hizmetleri entegre etme ve hedef nüfusa daha yaklaştırma çabaları, hizmet kalitesini iyileştirirken kaynakların daha verimli bir şekilde kullanılmasına olanak tanır. Bu yaklaşım, sosyal dahilimi olumlu yönde etkileyerek hizmetlerin etkisini arttırmaktadır (Gray, 2020:5).

Çocukların eğitim programına aile katılımının önemi, özellikle özel gereksinimli çocuklar için Amerika Birleşik Devletleri'nde 1975 yılında uygulanmaya başlayan P.L. 94-142 "Herkes için Eğitim" kanunu ile ilk defa uygulanmıştır. Bu düzenleme, ebeveynlerin çocuklarının eğitim sürecine daha etkin bir şekilde katılmasını teşvik etmiştir. Ülkemizdeki yasalar, özellikle özel gereksinimlere sahip çocuklara sahip olan ebeveynlerin, çocukların eğitim sürecine tam katılımını öngören açık hükümler içermektedir. Bu konuda öne çıkan düzenlemelerden biri, 2006 yılında yürürlüğe giren "Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği"dir. Türkiye'de, 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname temel alınarak 2000 yılında hayata geçirilen "Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği" ve 31.05.2006 tarihinde yürürlüğe giren "Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği", ailelerin çocuklarının değerlendirilmesi, bireyselleştirilmiş eğitim programlarının oluşturulması, öğretim süreci ve öğretimin değerlendirilmesi aşamalarında etkin bir şekilde yer almalarını zorunlu kılmaktadır. Ancak, mevcut durumda yasanın beklenen şekilde işlediğini söylemek zordur. Ebeveynler, bu sürece katılmak istemelerine rağmen nasıl katılım sağlayacaklarını bilememekte ve genellikle sürecin dışında kalmaktadırlar. Dahası, anne-babalar, genellikle sadece çocuklarının zorlukları hakkında bilgi alan ve profesyoneller tarafından bilgi veren kişiler olarak algılanmaktadırlar (Keçeli-Kaysılı, 2008: 70).

Erken çocukluk eğitiminden sonra çalışmanın bu bölümünde belgesel sinema kavramından bahsetmek faydalı olacaktır. Kendine has bir görsel dili ve tasarımı olan belgesel sinema, bir sanat dalı olarak izleyicilerin hem

akıllarına (bilgi edinme amacıyla) hem de kalplerine (duygularını etkileme amacıyla) hitap eden bir anlatım biçimidir. Çok yönlü bu niteliğinden ötürü de sinema sanatı içinde kurmaca filmlerden ayrılmaktadır.

Belgesel sinemanın tanımı, kapsamı ve kullanılan dil konusunda birçok farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bazı tanımlar, sınırları belirgin bir şekilde çizerek indirgemeci bir bakış açısını benimserken, diğer tanımlar daha esnek ve sınırları belirsiz bir bakış açısıyla şekillenmiştir. Bu sebeple, belgesel sinema hakkındaki tanımlar genellikle belirgin ifadeler içermemektedir. Belgesel sinemanın gerçekten belgesel olmayan türlerden nasıl ayrıştığı, sınırların nerede çizildiği gibi soruların ortaya çıkmasıyla, tanımların içeriğinde çoğu kez belirsizlikler artmaktadır. Bu durumda, belgesel sinemanın “özgün” özellikleri ve onu diğer alanlardan farklı kılan özellikler konusunda tanımlamalarda pek bir şey kalmamaktadır. Ancak, Haziran 1947’de on dört devlet tarafından kabul edilen ve belgesel filmi “Selüloid üzerine kayıt yapmanın tüm yöntemleri ile gerçekliğin farklı görünümünü yorumlama, olaylara dayalı çekimler veya oluşumlar aracılığıyla duygu veya düşünce yaratma, insanın bilgi ve anlayışını genişletme, ekonomi, kültür ve insan ilişkilerine çözümler sunma ve uyarıda bulunma amacı taşıyan yapımlar” olarak tanımlayan ifade, belgesel film alanındaki profesyoneller arasında geniş kabul gören ve bu nedenle en az tartışılan tanımlardan birisi olmuştur (Sözen, 2010: 242).

Sözen’in tanımlamasından farklı olarak Aladağ ve Karaman’a göre ise, belgesel sinema belli bir amaca hizmet etmektedir ve belgesel film, sanat ve belgenin gözleme dayanarak elde edilebileceği bir film türüdür. Onlara göre belgesel filmde, ele alınan bireylerin sahip oldukları görüş açısının da aynı yönde düşünülmesi gereklidir ve bu sebepten ötürü sebeple belgesel film toplumun yaşamını sürdürmek için kullanılan bir sanat türüdür (2018: 363). Bu yaklaşımdan yola çıkılarak, belgesel film bir iletişim aracı olarak toplumun gerçeğini yansıtmaktadır denebilir. Nijat Özön ise belgesel filmi;

“Kurmacaya yer vermeyen ya da pek az yer veren, konusunu doğrudan doğruya doğadan alan, dışımızdaki dünyayı, gerçeğe elden geldiğince uyararak, nesnel bir tutumla yansıtmaya çalışan film türü” olarak tanımlamaktadır (2008: 196).

İngiliz Belgesel film sinemasının kurucusu olarak tanımlanan John Grierson’a göre ise her belgesel film, sosyo-tarihsel dünya hakkında kanıt veya bilgi sunmaya mecbur olsa da gerçekliğin yarı bilimsel bir yeniden inşasından daha fazlası olmalıdır. Ona göre belgesel film yönetmeni, “gerçekliğin parçalarını” belirli bir sosyal etkiye sahip olan bir yapıya dönüştürmek için bir dizi yaratıcı beceri kullanmalıdır. Bu, eğitimsel olarak öğretici veya bir ölçüde kültürel olarak aydınlatıcı olmalıdır (Izod & Kilborn, 1998: 426).

Farkındalık çalışmalarında belgesel sinemanın izleyici üzerindeki etkisinden faydalanım, dünya ile birlikte ülkemizde de yeni yeni deneyimlenmektedir. Birlikte kullanılan bu iki kavrama ilişkin sınırlı da olsa yapılan çalışma raporları “farkındalık” kapsamında, hedef kitleye belgesel film ile ulaşımın pek çok yararı olduğunu ortaya koymaktadır. Belgesel sinema ve izleyici etkileşimi hâlâ tartışılmakta olan çok yeni bir konudur. Koçer ise (2015: 209) belgesel sinemanın toplumdaki siyasal karşılığının, belgesel filmlerin toplumsal dönüşümün aracı olup olamayacağına, bir belgeselin toplumsal dönüşüme etkisini değerlendirmenin yolunun ne olması gerektiğinin, belgesellerin bireyler üzerindeki etkilerine, gişe hasılatlarına ya da festival dolaşımlarına odaklanmanın, yarattıkları toplumsal değişimi gözlemlemek için yeterli olup olmadığı gibi soruların literatürde hala tartışılmaya devam edildiğini aktarmaktadır. Bu çalışmanın da söz konusu bu tartışmalara katkı sağlayacak bir araştırma olacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM VE UYGULAMALAR

Bu çalışmada, belgesel filmin toplumsal farkındalık yaratma etkisini ölçümlemek amacıyla, deneysel araştırma yöntemine başvurulmuştur. Deneysel araştırma, bağımsız değişken (ler)in manipüle edilerek, bağımlı değişken(ler) açısından ortaya çıkan durumların değerlendirilmesini içerir (Wimmer ve Dominick, 2011: 241). Bazı koşullarda araştırmanın konusu ve yapısı gereği, tam deneysel tasarımların kullanılması mümkün olmayabilir. Bu durumda araştırmacılar, yarı deneysel ya da öndeney olarak adlandırılan tasarımlarla değişkenler arasındaki ilişkileri ya da etkileri değerlendirme yoluna giderler.

Bu çalışmada, söz konusu bu araştırma tasarımlarından biri olan Tek Gruplu Öntest-Sontest Tasarım kullanılmıştır. Bu tasarımda bir grup, bir öntest, bir müdahale ve bir sontest bulunur. Klasik deney tasarımları için gereken kontrol grubu ve rastlantısal atama bulunmaz (Neuman, 2014: 370). Bu kapsamda araştırma katılımcılarına herhangi bir manipülasyon uygulanmadan önce ön test uygulanmış ve erken çocukluk dönemi, olası riskler ve erken müdahale konusundaki mevcut farkındalık düzeyleri ölçümlenmiştir. Bu ölçümün ardından, katılımcılara araştırma projesi kapsamında yapımı gerçekleştirilen belgesel film izlettirilmiştir. Farkındalık yaratılmak istenen konuya dair temel bilgileri içeren eğitsel içerikli bu film, deneysel araştırma kapsamında bir manipülasyon (müdahale) olarak değerlendirilmektedir. Belgesel filmin, katılımcıların farkındalık düzeyinde anlamlı bir fark yaratıp yaratmadığını ölçümlemek amacıyla, aynı gruba aynı soru formu sontest olarak tekrar uygulanmıştır. Müdahalenin hemen ardından yapılacak bir ölçümün, katılımcılarda kısa süreli bir bilgi artışı yaratması kuvvetle muhtemeldir. Katılımcıların farkındalık düzeyleri üzerinde anlamlı bir etki oluşup oluşmadığını ölçümlemek amacıyla sontest uygulaması, her katılımcı için filmin gösterildiği günü takip eden yedinci günde gerçekleştirilmiştir. Bu sayede belgesel film ile yaratılan etkinin kalıcı

bir farkındalığa dönüşüp dönüşmediğini ölçümlenmek de mümkün olabilecektir.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de görülmüş olan pandemi koşulları göz önünde bulundurularak araştırma, dijital iletişim teknolojileri ve çevrimiçi iletişim araçlarından yararlanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda üretilmiş olan belgesel film, YouTube platformuna yüklenmiş ve soru formu sonunda yer alan bağlantı aracılığıyla katılımcıların bu platform üzerinden filmi izlemeleri sağlanmıştır. Söz konusu soru formu ise aşağıda tanımlanan örnekleme e-posta ve sosyal medya araçları üzerinden ulaştırılmıştır.

Araştırma örnekleme, erken çocukluk ve erken müdahale bağlamında öncelikli farkındalık yaratılması gereken toplumsal kesimleri içermektedir. Bu, aynı zamanda belgesel filmin ve olası bir farkındalık çalışmasının da hedef kitlesi niteliğinde bir gruba işaret etmektedir. Bu kapsamda örneklem, hamileler, riskli gebelik yaşayan anne adayları, 0-3 yaş çocuk sahibi ebeveynler, tanı almış 0-3 yaş çocuk ebeveynleri vb. özelliklere sahip bireylerden oluşturulmuştur. Bu özellikte bir örnekleme ulaşmak amacıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile iş birliği yapılmış ve Aile Sağlığı Merkezleri'nden destek alınmıştır. Bu kapsamda, pilot il olarak belirlenen Eskişehir genelinde, amaca uygun örnekleme yaklaşımıyla yargısal olarak belirlenen katılımcı grubuna ulaşılmıştır.

Yapılan literatür taramasında, oldukça yeni ve henüz kapsamlı farkındalık çalışmaları gerçekleştirilmemiş olan bu konu ile ilgili bir farkındalık ölçeğine ulaşılamamıştır. Bununla birlikte; erken çocukluk dönemi, olası riskler ve erken müdahale konusundaki mevcut çalışmalar, raporlar, tanı formları ve Aile Temelli Ulusal Erken Müdahale Programı geliştirilmesi çalıştayından yararlanılarak, araştırmacılar tarafından bir soru formu hazırlanmıştır. Katılımcıların ilgili konu hakkında neyi ne kadar doğru bildiklerini ölçmek üzere temellendirilmiş olan bu soru formu, araştırmada öntest ve sontest

ölçümleri için kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS programına aktarılarak analiz edilmiştir.

Belgesel Film Yapımı ve Gösterimi

Belgesel sinemanın içinde bulunduğu topluma karşı bir sorumluluğu vardır. Bu nedenle topluma ait gerçekliklerin, belgesel sinemayı oluşturan film dilinin ana ve öncelikli unsuru olmak gibi bir mecburiyeti vardır. Bu sebepten, belgesel filmlerde konu her ne olursa olsun en gerçek haliyle sinematografik bir dil ile izleyiciye aktarılır. Belgesel filmlerin, içerik ve yöntemlerine göre belirlenmiş birçok alt kategorisi olmak ile birlikte bu çalışma " eğitim belgeseli" türünde gerçekleştirilmiştir. Eğitim belgesellerinde, her şeyden önce "eğitme" işlevi ön plandadır. Bu tür belgesel filmler tasarlanırken bilimsel çerçeveye önem verilmekte, açıklık, yakınlık ve kesinlik gibi eğitimin gerektirdiği şartlar dikkate alınmaktadır.

Çalışmaya konu olan erken dönem çocukluk döneminde erken müdahalenin önemi ve ailenin bu süreçteki yeri içerikli belgesel filmin senaryosunun yazımı, 10 kişilik ebe, özel eğitim ve çocuk gelişimi eğitimi alan uzmanlarından oluşan bir ekip danışmanlığında gerçekleştirilmiştir. Bu uzmanlar Prof. Dr. Atilla Cavkaytar (Maltepe Üniversitesi), Prof. Dr. Fatma Deniz Sayiner (Osmangazi Üniversitesi), Prof. Dr. Şerife Yücesoy Özkan (Osmangazi Üniversitesi) , Prof. Dr. Yasemin Ergenekon (Anadolu Üniversitesi) , Prof. Dr. E. Sema Batu (Maltepe Üniversitesi), Prof. Dr. Arzu Özen (Kültür Üniversitesi), Doç. Dr. Aysun Çolak (Anadolu Üniversitesi), Doç. Dr. Nuray Öncül (Anadolu Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Çimen Acar (Anadolu Üniversitesi) ve Dr. Öğr. Üyesi Özlem Gümüşkaya'dan (Sakarya Üniversitesi) oluşmaktadır. Yaklaşık bir ay süren bu belgesel filmin çekimleri Anadolu, Osmangazi ve Sakarya Üniversitesi kampüslerinde gerçekleştirilmiştir.

Erken çocukluk döneminde erken müdahalenin öneminin, ülkemizde ve günümüzde çok az bilinen bir konu olduğu söylenebilir. Bu nedenle, çalışmaya konu olan hedef kitlenin doğru bir zamanla çerçevesinde, birden fazla uzmanın desteğinden faydalanarak yardım almaları için hızlı bir aksiyon almak gerekmektedir. Bu bilginin doğru yaygınlaştırılabilmesi için de alan uzmanları tarafından saha çalışmaları sürdürülürken, disiplinler arası işbirliği gözetilerek hazırlanan bu belgesel çalışma, ilgili saha çalışmalarına ve/veya alan uzmanlarına ulaşamayan kişilerin de konu hakkında bilgi sahibi olmalarını mümkün kılmak gibi bir görevi de üstlenmiştir.

İnsanlar bazı sorunlarla sürekli karşı karşıya kaldıkları zaman, bazı zamanlarda bu gibi durumlara karşı duyarsız davranma eğilimi gösterebilmektedir. Bu bağlamda Kınam (2022: 223), bilgiden daha etkili olan görsel bir anlatım yolu olarak belgesel filmlerin, insanların davranışlarını etkilemek için potansiyel bir yolu temsil ettiği belirtmiş, medyayı, görsel retoriği ve kültür ve pedagoji için çıkarımları analiz eden iletişim araştırmacıları için popüler ve önemli bir araç haline geldiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda denilebilir ki, belgesel filmleri izlenmek ve bu izlenmeyi yaygınlaştırmak, toplumsal bir bilinçlenme için gerekliliktir.

Belgesel film ile yaratılan farkındalığın, yani bilginin, izleyerek görerek ve duyarak öğrenilmesinin, basılı ve/veya sözlü öğrenme süreçlerine kıyasla görece daha olumlu bir etkisi olduğu söylenebilir. İnsan sağlığı gibi çok kritik ve doğrudan bir toplumu ilgilendiren konular hakkında bilgilendirilme yapılması, hayati bir önem taşımaktadır. İnsanların bu tip konular hakkında doğru kaynak ya da uzmanlara ulaşması (anlık, kısa veya uzun vadede) her zaman mümkün olmayabilir. İşte bu gibi durumlarda, belgesel film çalışmaları, doğrudan hedef kitlenin çok rahat ulaşabileceği kanallardan (internet veya dijital gösterim olanakları üzerinden vb.) veya düzenli gittikleri sağlık kurumları tarafından (aile sağlığı merkezleri vb.)

onlara verilebilecek bir veri kaynağı olacak, bu sayede daha yaygın ve hızlı bir sonuç alınabilecektir. Çünkü, gerek araştırma için yapılan belgesel filmde, gerekse literatürde dile getirildiği üzere, erken çocukluk ile ilgili sorunlar ancak ilkokul çağında fark edilebilmektedir. Konu hakkında bilgisi olmayan anne-baba, eğer önceden bir uzman tarafından bilgilendirilmemişse veya bu tarz bir film izlememişse, çocuğunda var olan bir semptomu ilk okul çağına kadar fark edemeyecek ve dolayısıyla bir gecikme yaşanacaktır.

Konu hakkında daha öncesinde bilgisi olan (örneğin bu belgesel filmi izlemiş) bir anne-baba, doğrudan konunun uzmanı akademisyenler tarafından verilen bu bilgiler ışığında, kendi çocuğunun hikayesini başından beri bildiği için, en basitinden, her şeyin yolunda gidip gitmediğinin bilincinde ve farkında olacak, eğer çocuğunda bir semptom varsa ona göre davranacak ve gerekirse hemen önlemini alacaktır. Aynı zamanda bu belgesel film ile, tamamen konunun uzmanlarından oluşan hazır bir eğitim ve anlatım kiti de yaratılmış olmaktadır. Her biri erken çocukluğun farklı dallarında uzman olan bu akademisyenlerin verdiği bilgiler ışığında çekilen bu belgesel film sayesinde, hedef kitle bu değerli bilgilere hem tek elden hem de çok kolay ulaşmış olacaktır. Gelişen toplumlar için çok önemli bir konu olan aile ve çocuk sağlığı nedeniyle bu durum yadsınamaz bir faydadır.

Belgesel filmin içeriği, söz konusu danışman ekibin, anne-baba olmaya karar verme sürecinden başlayarak, çocuğun 8 yaşına gelmesine kadar olan geniş bir yelpazede verdikleri üst başlıkları aktarmaları şeklinde tasarlanmıştır. Buna ek olarak film, anne-babalar ve adaylarının, erken çocukluk dönemine ait kulaktan dolma veya bugün güncelliğini yitirmiş bilgi ve düşüncelerini değiştirecek ve olaya yeni yaklaşımlarla bakmalarını sağlayacak şekilde kurgulanmıştır.

Belgesel filmin çekimlerinde -olay örgüsü- anlatı ile kurgu arasındaki paralel yapı gözetilmiş ve yakın çekim, karşı açı vb. yöntemler ile yüksek estetik

kalite hedeflenmiştir. Film, izleyicinin optimal dikkat süresi gözetilerek 43 dakika süreli olarak çekilmiş olup, uzun içerikler anlatıcı ses ile kısa ve izlenir hale getirilmiştir. Filmde, izlenirliğe katkı sağlayacak şekilde özgün müzikler kullanılmış olup, film konusunun hassasiyeti nedeniyle, zorunlu sahnelerde arşiv görüntü kullanılması yoluna gidilmiştir. Çekilen bu filmin gösterimi, daha önce de belirtildiği gibi, YouTube dijital platformu üzerinden yapılmıştır. Final kurgusu bitmiş olan belgesel film, YouTube platformuna yüklenmiş ve soru formu sonunda yer alan bağlantı aracılığıyla katılımcıların bu platform üzerinden filmi izlemeleri sağlanmıştır.

BULGULAR

Bu başlık altında, öncelikle araştırma örnekleme dair veriler sunulmuş, ardından belgesel filmin farkındalık düzeyi üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla öntest–sontest karşılaştırmasına ilişkin bulgulara yer verilmiş, son olarak, katılımcıların belgesel filme yönelik görüşleri bir tablo ile paylaşılmıştır.

Araştırma Örnekleme Dair Veriler

Araştırma için Eskişehir ili özelinde, örnekleme uygun olarak her biri 0-6 yaş arası çocuk ebeveyni ya da ebeveyn adayı olan 100 kişiye ulaşılmış; öntest ve sontest aynı katılımcı grubuna uygulanmıştır. Aşağıda, araştırma örnekleminin özellikleri, demografik veriler ve belgesel film izleme alışkanlıkları bağlamında tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Yaş Dağılımı

Yaş Aralığı	Frekans	Yüzde
22-29	35	35,0
30-39	49	49,0
40-47	16	16,0
Toplam	100	100,0

Tablo 1’de katılımcıların yaş dağılımları gösterilmiştir. Buna göre, katılımcıların yaşları 22 ila 47 arasında değişmektedir. Örneklemin yarıya yakını (n=49) 30-39 yaş aralığındaki bireylerden oluşmaktadır. Katılımcıların yaş ortalaması ise 32,9’dur.

Tablo 2. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Kadın	83	83,0
Erkek	17	17,0
Toplam	100	100,0

Araştırma için uygun örnekleme ulaşmak amacıyla Aile Sağlığı Merkezleri’nden destek alınmıştır. Bu kapsamda, ağırlıklı olarak anne adayları olmak üzere, kadın katılımcılar araştırmaya daha fazla ilgi göstermiştir. Tablo 2’de katılımcıların cinsiyet dağılımları gösterilmiştir. Buna göre katılımcıların büyük çoğunluğu (n=83) kadınlardan oluşmaktadır.

Tablo 3. Katılımcıların Eğitim Seviyeleri

Eğitim	Frekans	Yüzde
İlköğretim	2	2,0
Lise	14	14,0
Üniversite	60	60,0
Yüksek Lisans	15	15,0
Doktora	9	9,0
Toplam	100	100,0

Tablo 3’te katılımcıların eğitim seviyeleri gösterilmiştir. Buna göre katılımcıların eğitim seviyeleri ilköğretimden doktora kadar çeşitlilik göstermektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu (n=60) ise üniversite mezunlarından oluşmaktadır.

Tablo 4. Katılımcıların Medeni Durumu

Medeni Durum	Frekans	Yüzde
Evli	97	97,0
Bekar (Boşanmış)	3	3,0
Toplam	100	100,0

Ebeveyn ya da ebeveyn adayı olmayan bireyler, örneklemin dışında tutulmuştur. Bu nedenle katılımcıların tümü evli ya da evlenip çocuk sahibi olmuş ve boşanmış bireylerden oluşmaktadır. Tablo 4'te de görüldüğü gibi katılımcıların tamamına yakını (n=97) evlidir.

Tablo 5. Katılımcıların Çocuk Sahibi Olma Durumları

Çocuk Durumu	Frekans	Yüzde
Çocuk bekliyor	37	37,0
Çocuk beklemiyor	63	63,0
Başka çocuğu var	67	67,0
Başka çocuğu yok	33	33,0

Tablo 5'te katılımcıların çocuk sahibi olma durumları gösterilmektedir. Bu kapsamda katılımcılara öncelikle, şu anda çocuk bekleyip beklemedikleri sorulmuştur. Buna göre, başka çocukları olup olmadığından bağımsız olarak, 37 katılımcı araştırma sırasında çocuk beklediğini ifade etmiştir. Erken çocukluk konusunda gerçekleştirilen bu çalışma için söz konusu kitlenin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu gruptaki diğer soru ise, katılımcıların başka çocukları olup olmadığına yöneliktir. Buna göre 67 katılımcının en az birinin 0-6 yaş aralığında olmak üzere çocuk sahibi olduğu görülmektedir. Bu veriden çıkarılacak bir diğer sonuç ise 33 katılımcının ebeveyn adayı olduğu yönündedir.

Tablo 6. Katılımcıların Çocuk Sayıları

Çocuk Sayısı	Frekans	Yüzde
Çocuğu yok	33	33,0
1 çocuğu var	40	40,0
2 çocuğu var	23	23,0
3 çocuğu var	3	3,0
4 çocuğu var	1	1,0
Toplam	100	100,0

Demografik özellikler kapsamında, katılımcılara son olarak kaç çocuk sahibi oldukları sorulmuştur. Sonuçlar Tablo 6’da gösterilmiştir. Ebeveyn adayı olan 33 katılımcı dışarıda tutulduğunda, katılımcıların çoğunluğunun (n=40) bir çocuğa sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 7. Katılımcıların Belgesel Film İzleme Alışkanlıkları

Belgesel İzleme Alışkanlığı	Frekans	Yüzde
Hiç izlemem	6	6,0
Denk gelirim izlerim	73	73,0
Düzenli olarak izlerim	21	21,0
Toplam	100	100,0

Demografik özellikler dışında, katılımcılara belgesel film izleme alışkanlıkları da sorulmuştur. Belgesel filmin etkilerini değerlendirmek üzere yapılandırılan bu araştırmanın bulguları söz konusu bilgiler göz önünde bulundurularak tartışılabilir. Tablo 7’de görüldüğü gibi yalnızca 6 katılımcı hiç belgesel izlemediğini; 21 katılımcı ise düzenli olarak belgesel film izlediğini belirtmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu ise (n=73) düzenli olmasa dahi belgesel izleme alışkanlığı olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 8. Katılımcıların Belgesel Kanal Aboneliği Durumu

Belgesel Kanal Aboneliği	Frekans	Yüzde
Yok	69	69,0
Var	31	31,0
Toplam	100	100,0

Belgesel izleme alışkanlığı açısından son olarak katılımcılara belgesel kanal aboneliğine sahip olup olmadıkları sorulmuştur. Kanal aboneliği, özellikle düzenli belgesel film izleme alışkanlığı açısından önemli bir değişkendir. Tablo 8’de görüldüğü gibi, katılımcıların yaklaşık üçte birinin (n=31) belgesel kanal aboneliğine sahip olduğu görülmektedir,

Öntest – Sontest Karşılaştırmasına Dair Bulgular

Yukarıda özellikleri verilen örnekleme, araştırmaya özgü olarak yapımı gerçekleştirilen belgesel film izletilmeden önce “öntest” ve her bir katılımcı için film izleme tarihini takip eden yedinci günde “sontest” uygulanmıştır. Bu başlık altında; erken çocukluk dönemine ilişkin temel bilgilerin ne derece doğru bilindiği, erken çocukluk dönemi risklerinin ne derece farkında olduğu ve konuyla ilgili bilgiye ulaşmada hangi kaynakların güvenilir bulunduğu ile ilişkili sorular bulunmaktadır. Kategorik veriler olarak derlenen yanıtlar üzerinden öntest - sontest karşılaştırılması Ki Kare analizi ile gerçekleştirilmiştir.

Tablo 9’da bilgiyi değerlendirme sorularına verilen doğru yanıtların karşılaştırılmasına dair gerçekleştirilen Ki Kare analizi sonuçları görülmektedir. Katılımcılara, konuyla ilgili bir kısmı doğru, bir kısmı yanlış olan 29 farklı ifade sunulmuş; söz konusu ifadelerin doğru mu, yanlış mı olduğunu değerlendirmeleri istenmiştir. Üçüncü bir seçenek olarak, “bilmiyorum” ifadesine yer verilmiş; analiz sırasında bu yanıtlar da ilgili soruya doğru yanıt verilemediği anlamında yorumlanmıştır. Tablo 9’daki her bir ifadenin yanında doğru ya da yanlış olma durumları ayrıca kodlanmıştır. Tablonun devamında, bu kabuller açısından öntest ve sontestte bilgiyi doğru değerlendiren katılımcıların sayısı ve testler arası karşılaştırmaya ilişkin yapılan istatistiksel analiz sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 9. Bilgiyi Değerlendirme Sorularına Verilen Doğru Yanıtların Karşılaştırılması

#	İfadeler ve Yanıtları (D): Doğru – (Y): Yanlış	Öntest	Sontest	χ^2	<i>p</i>
1	Çocuklarda öğrenme güçlüğü'nün yol açtığı problemlerinin önlenmesi için en uygun zaman ilk öğretime başladığı yaşlardır. (Y)	42	65	10.632	.001*
2	Annenin gebelik öncesi beslenme ve tüketim alışkanlıkları çocuğun sağlığı ve gelişimi üzerinde etkilidir. (D)	93	96	.866	.352
3	Gebelik öncesi yalnızca annenin değil, babanın beslenme ve tüketim alışkanlıkları da çocuğun sağlığı üzerinde etkilidir. (D)	64	78	4.760	.029*
4	Sezaryen ile doğum yapmış olmak çocuğun sağlığı üzerinde olumsuz etki yaratabilir. (D)	22	37	5.409	.020*
5	Otizm Spektrum bozukluğuna sahip bireyler akranlarından çok kendilerinden büyük ya da küçük bireylerle arkadaşlık ederler. (D)	20	31	3.185	.074
6	Motor gelişim yaşam boyunca hareketlerin değişimi ve gelişimidir. (D)	82	91	3.468	.063
7	Büyümede cinsiyetler arasında herhangi bir farklılık olmazken, bireysel özellikler çerçevesinde farklılık görülmektedir. (Y)	28	30	.097	.755
8	Sezaryen ile doğum, doğum esansında anne ve çocukta gelişebilecek olumsuz durumları önlemek için tercih edilen bir durumdur. (Y)	21	23	.117	.733
9	Çocuk gelişiminde önemli bir kilometre taşı olan yürüme genellikle 6 ila 9. aylarda kazanılır. (Y)	49	54	.500	.479

10	Erken Çocuklukta Erken Müdahale, çoğunlukla aile ilgisinden yoksun çocuklara, uzmanlar tarafından yapılan müdahaleleri kapsamaktadır. (Y)	26	48	10.38 2	.001*
11	Büyümenin değerlendirilmesi ailenin değil, konusunda uzman kişilerin işidir. (Y)	25	41	5.789	.016*
12	Büyümenin değerlendirilmesi, normalden sapmaların belirlenmesi ve bazı durumlarda hastalıkların önlenmesi açısından oldukça gereklidir. (D)	95	99	2.749	.097
13	Bireyin zihinsel özellik ve yeterlilikleri doğumu itibariyle şekillenmiş olup sonradan geliştirilemez / değiştirilemez. (Y)	92	84	3.030	.082
14	Erken çocukluk eğitimlerine başlamak için en uygun zaman çocuğun anaokuluna başladığı zamandır. (Y)	60	66	.772	.380
15	Bebeğin anne sütü ile beslenmesi duygusal gelişimi için önemlidir. (D)	92	93	.072	.788
16	Bebeğin anne sütü ile beslenmesi fiziksel sağlığı için önemlidir. (D)	99	98	.338	.561
17	En hızlı büyüme 2-3 yaş arasında gerçekleşir. (Y)	36	38	.086	.770
18	Çocuğun fazla ağlaması şımarıklık göstergesidir. (Y)	91	91	.000	1.000
19	Ailenin imkânı varsa çocuğunu 0-2 yaş bakım evlerine göndermeleri zekâ gelişimi için çok önemlidir. (Y)	70	70	.000	1.000
20	Her yeni doğan bebek risk altındadır; zihinsel ve fiziksel gelişimleri titizlikle takip edilmelidir. (D)	85	93	3.269	.071

21	Her çocuk farklı gelişim gösterebilir. Bir çocuk 12 aylık olduğunda yürürken diğeri 20 aylık olduğunda yürüyebilir. Çocuklar üzerinde beklenti yaratmamak gerekir. (D)	92	84	3.030	.082
22	Otizm tedavisi için en gerekli şey akran / arkadaş desteğidir. (Y)	22	34	3.571	.059
23	6. aya kadar bebeklerin anne-baba gibi sözcükleri söylemesi beklenir. (Y)	62	63	.021	.884
24	Otizm spektrum bozukluğu bilişsel değil iletişim problemidir. (Y)	27	34	1.156	.282
25	Düşük boyda/kiloda olmak, genetik (irsi) bir özelliktir. Gelişimsel bir geriliği ifade etmezler. (Y)	43	58	4.500	.034*
26	Çocuğun baş çevresi ölçüsü genetik (irsi) bir özellik olup gelişimsel bir geriliği ifade etmez. (Y)	52	69	6.047	.014*
27	İşitme ve dil becerileri birbirlerinden bağımsız değerlendirilen becerilerdir. (Y)	53	62	1.657	.198
28	Duyguları anlamada yoksunluk erkek çocuklarda kız çocuklardan daha çok görülen bir durumdur. (Y)	28	39	2.716	.099
29	Akran zorbalığı çocuklarda öğrenme güçlüğüne sebep olmaktadır. (D)	69	80	3.185	.074

Genel olarak değerlendirildiğinde bulgular, belgesel filmin izlenmesi sonrasında doğru yanıtların arttığı yönündedir. Her bir soru özelinde ayrı ayrı değerlendirildiğinde, Tablo 9'da görüldüğü gibi istatistiki anlamlılık analizinden bağımsız olarak, öntest ve sontestte aynı sayıda doğru

değerlendirilen iki ifade (18, 19) ve ön testte verilen doğru yanıtların daha fazla olduğu üç ifade (13, 16, 21) dışında kalan tüm ifadelerde, doğru yanıtlar son testte artış göstermiştir. Öntest ve son test arasındaki farkın istatistiki olarak anlamlı olup olmadığı değerlendirildiğinde ise belgesel filmin, yedi ifade açısından bilgi düzeyinde artış sağladığı söylenebilir. Buna göre, belgesel film sayesinde, aşağıda ifade numaraları ile birlikte sıralanan konularda katılımcıların bilgi düzeylerinin anlamlı biçimde arttığı sonucuna ulaşılabilir:

1. Çocuklarda öğrenme güçlüğü'nün yol açtığı problemlerin önlenmesi için ilk öğretim çağından daha önce harekete geçilmesi gerekmektedir.
3. Gebelik öncesi yalnızca annenin değil, babanın beslenme ve tüketim alışkanlıkları da çocuğun sağlığı üzerinde etkilidir.
4. Sezaryen ile doğum yapmış olmak çocuğun sağlığı üzerinde olumsuz etki yaratabilmektedir.
10. Erken Çocuklukta Erken Müdahale, yalnızca aile ilgisinden yoksun çocuklara uzmanlar tarafından yapılan müdahaleleri kapsamamaktadır.
11. Büyümenin değerlendirilmesinde uzman kişilerin yanı sıra ailenin de rolü bulunmaktadır.
25. Düşük boyda/kiloda olmak gelişimsel bir geriliği ifade edebilmektedir.
26. Çocuğun baş çevresi ölçüsü gelişimsel bir geriliği ifade edebilmektedir.

Araştırma bulguları, öntest – son test karşılaştırmasının yanı sıra katılımcıların erken çocukluk dönemine ilişkin mevcut bilgi ve farkındalık düzeylerini de ortaya koymaktadır. Buna göre, aşağıda sıralanan ifadeler açısından katılımcıların mevcut bilgi düzeylerinin hali hazırda yüksek

olduğu, belgesel film sonrasında bu bilgi düzeyinde bir artış gözlenmiş olsa da zaten yüksek olan bilgi düzeyi üzerinde belgesel filmin anlamlı bir etki yaratmadığı sonucuna ulaşılabilir:

2. Annenin gebelik öncesi beslenme ve tüketim alışkanlıkları çocuğun sağlığı ve gelişimi üzerinde etkilidir.

6. Motor gelişim yaşam boyunca hareketlerin değişimi ve gelişimi anlamına gelmektedir.

12. Büyümenin değerlendirilmesi, normalden sapmaların belirlenmesi ve bazı durumlarda hastalıkların önlenmesi açısından gereklidir.

15. Bebeğin anne sütü ile beslenmesi, onun duygusal gelişimi için önemlidir.

20. Her yeni doğan bebek risk altındadır, dolayısıyla zihinsel ve fiziksel gelişimleri titizlikle takip edilmelidir.

29. Akran zorbalığı çocuklarda öğrenme güçlüğüne sebep olmaktadır.

Aşağıda sıralanan ifadeler açısından ise katılımcıların mevcut bilgi düzeyinin oldukça düşük olduğu; belgesel filmin de bu konulardaki bilgi düzeyini arttırmada etkili olmadığı sonucuna ulaşılabilir:

5. Otizm Spektrum bozukluğuna sahip bireyler akranlarından çok kendilerinden büyük ya da küçük bireylerle arkadaşlık ederler. (D)

7. Büyümede cinsiyetler arasında herhangi bir farklılık olmazken, bireysel özellikler çerçevesinde farklılık görülmektedir. (Y)

8. Sezaryen ile doğum, doğum esansında anne ve çocukta gelişebilecek olumsuz durumları önlemek için tercih edilen bir durumdur. (Y)

17. En hızlı büyüme 2-3 yaş arasında gerçekleşir. (Y)

22. Otizm tedavisi için en gerekli şey akran / arkadaş desteğidir. (Y)

24. Otizm spektrum bozukluğu bilişsel değil iletişim problemidir. (Y)

28. Duyguları anlamada yoksunluk erkek çocuklarda kız çocuklardan daha çok görülen bir durumdur. (Y)

Çalışmada, erken çocukluk dönemi risklerinin ne derece farkında olduğu “Sizce, aşağıda sıralanan durumlar erken çocukluk dönemine ilişkin bir risk faktörü müdür?” sorusuyla araştırılmıştır. Katılımcılara, bir kısmı risk faktörü olan, bir kısmı ise olmayan dokuz soru sorulmuş; söz konusu faktörlerin risk içerip içermediğini değerlendirmeleri istenmiştir. Üçüncü bir seçenek olarak, “bilmiyorum” ifadesine yer verilmiş; analiz sırasında bu yanıtlar da ilgili soruya doğru yanıt verilemediği anlamında yorumlanmıştır. Tablo 10’da her bir faktörün yanında risk açısından doğru ya da yanlış olma durumları ayrıca kodlanmıştır. Tablonun devamında, bu kabuller açısından öntest ve sontestte riski doğru değerlendiren katılımcıların sayısı ve testler arası karşılaştırmaya ilişkin yapılan Ki Kare analizinin sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 10. Riski Değerlendirme Sorularına Verilen Doğru Yanıtların Karşılaştırılması

#	İfadeler ve Yanıtları (D): Doğru – (Y): Yanlış	Öntest	Sontest	χ^2	<i>p</i>
30	Erken doğmuş olmak (D)	63	72	1.846	.174
31	Normal doğum ile doğmuş olmak (Y)	88	88	.000	1.000
32	Sahip olunan cinsiyet (Y)	84	83	.036	.849
33	Anne ve babanın gebelik öncesindeki ruh sağlığı (D)	69	73	.389	.533
34	Anne ya da babanın gebelik öncesinde yaşamış olduğu kronik / psikolojik hastalığı (D)	75	84	2.485	.115
35	Babanın sperm kalitesi (D)	55	73	7.031	.008*
36	Sezaryen ile doğmuş olmak (D)	18	35	7.419	.006*
37	Çocuk bakımının büyükanne / büyükbaba tarafından sağlanması (Y)	46	40	.734	.391
38	Annenin çalışması (Y)	45	41	.326	.568

Genel olarak değerlendirildiğinde; belgesel filmin izlenmesi sonrasında bazı faktörler (30, 33, 34, 35, 36) açısından riskin daha doğru değerlendirildiği, bazı faktörler (32, 37, 38) açısından ise tam tersi bir durumun söz konusu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bir faktör (31) açısından ise, riski doğru değerlendirme düzeyinde herhangi bir değişiklik olmadığı belirtilebilir (Tablo 10). Öntest ve sontest arasındaki farkın istatistiki olarak anlamlı olup olmadığı değerlendirildiğinde ise, belgesel filmin, iki faktör açısından risk algısı bilgi düzeyinde anlamlı bir artış sağladığı söylenebilir. Buna göre, belgesel film sayesinde, “babanın sperm kalitesi” ve “sezaryen ile doğmuş olmak” faktörlerinin erken çocukluk dönemi riskleri açısından önemli olduğu bilgisinin arttığı ifade edilebilir.

Öntest ve sontest soru formlarında yer alan bir diğer soru grubu ise, bilgi kaynaklarına yönelik güvene ilişkindir. Bu kapsamda katılımcılara, “Bebeginizin ruhsal ve bedensel sağlığını korumaya yönelik bilgilere erişimde aşağıdaki kaynakların hangilerini güvenilir bulursunuz?” sorusu yöneltilmiş; birden fazla seçenek işaretleme olanağı verilerek Tablo 11’de sıralanan kaynaklar sunulmuştur. Bilginin ve riskin değerlendirilmesi sorularından farklı olarak, belgesel film içeriğinde “hangi kaynakların daha güvenilir olduğu” konusunda net bir bilgilendirme bulunmamaktadır. Ancak, belgesel film sonrasında bu konuyla ilgili görüşlerde ne yönde bir farklılık olduğu değerlendirilmiştir. Tablo 11’de öntest ve sontest arasındaki söz konusu farklar gösterilmektedir.

Tablo 11. Bilgi Kaynaklarına Yönelik Güven

Bilgi Kaynağı	Öntes t	Sontes st	Fark
Televizyon (haberler, programlar vb.)	4	11	+7
İnternet (web siteleri, sosyal medya vs.)	36	34	-2
Kitap, dergi vb. yayınlar	71	58	-13
Belgesel Filmler	38	46	+8
Doktor, eğitmen vb. uzmanlar	92	94	+2
Akademik makale ve yayınlar	63	65	+2
Sosyal çevre (aile, akraba, arkadaş)	19	19	-

Bulgular, katılımcılar için en güvenilir bilgi kaynaklarının; doktor, eğitmen vb uzmanlar, kitap, dergi, akademik makale vb. yayınlar olduğuna işaret etmektedir. Daha sonra, sırasıyla belgesel filmler, internet ve sosyal çevre kısmen güven duyulan kaynaklar olarak dikkat çekmektedir. Televizyon konuyla ilgili en az güvenilen bilgi kaynağı olarak görülmektedir. Öntest ve sontest arasındaki değişime bakıldığında, belgesel filmi izleyen katılımcıların önteste kıyasla daha güvenilir bulmaya başladığı kaynaklar arasında belgesel filmler başta gelmektedir. Televizyona olan güvenin de sonuç olarak çok düşük düzeyde kalmaya devam etmekle birlikte sontestte artış gösterdiği görülmektedir. Kitap, dergi vb. yayınlara olan güven ise önteste kıyasla sontestte daha düşük bir seviyede sonuçlanmıştır.

Belgesel Filme Yönelik Görüşler

Araştırmada son olarak katılımcılara, izledikleri belgesel filme yönelik görüşleri sorulmuştur. Tablo 12’de sıralanan ifadeler sontest soru formunda “Evet, Hayır, Kararsızım” seçenekleri ile birlikte sunulmuştur. Bu soru bir anlamda, bilgi ve risk değerlendirme düzeylerindeki değişimin yanı sıra katılımcıların, izledikleri belgesel filme yönelik doğrudan değerlendirmeleri olarak kabul edilebilir.

Tablo 12. Belgesel Filme Yönelik Görüşler

Soru	Evet	Hayır	Kararsızım
İzlemiş olduğunuz belgesel film, erken çocukluk ve aile temelli erken müdahale konularında size yeterince bilgi aktarmakta başarılı oldu mu?	81	-	19
İzlemiş olduğunuz belgesel film size çocuğunuzun büyüme süreci ile ilgili yanlış ve/veya eksik bir şey yaptığınızı fark etmenize sebep oldu mu?	64	19	17
İzlemiş olduğunuz belgesel film size başka bir bakış açısı ve/veya bilmediğiniz bir konuda bilgilendirme sağladı mı?	79	5	16
Ailelerin bilgilendirme süreçlerinde yöntem olarak belgesel filmler kullanılmasının bilgilendirme süreçlerine katkı sağlayacağını söyleyebilir misiniz?	88	1	11

Tablo 12’de görüleceği gibi, katılımcıların belgesel filme yönelik değerlendirmelerinin genel olarak olumlu olduğu ifade edilebilir. Katılımcılar özellikle, “izlemiş oldukları belgesel filmi, erken çocukluk ve aile temelli erken müdahale konularında yeterince bilgi aktarmakta başarılı” bulmuşlardır. Çalışma kapsamında hazırlanan belgesel dışında katılımcılar genel olarak “ailelerin bilgilendirme süreçlerinde yöntem olarak belgesel filmler kullanılmasının, bilgilendirme süreçlerine katkı sağlayacağını” düşünmektedir. Bu ifadeler kadar yüksek düzeyde olmasa da katılımcılar, izlemiş oldukları belgesel filmin “kendilerine başka bir bakış açısı ve/veya bilmedikleri bir konuda bilgilendirme sağladığını” ve “çocuklarının büyüme süreci ile ilgili yanlış ve/veya eksik yaptıklarını fark etmelerine sebep olduğunu” ifade etmişlerdir.

SONUÇ

Toplumların gelişmişliğinden bahsedebilmek için eğitimin önemi, zaten iyi bilinen bir olgu olup, son yıllarda eğitimin erken çocukluk dönemini de kapsamasının altı önemle çizilmektedir.

“Aile Merkezli Ulusal Erken Müdahale Programı Geliştirme Çalıştayı Sonuç Raporu”na göre, çocuğun her yönden sağlıklı gelişimi için bütünlük arz eden bir politika gerekmektedir. Erken çocukluk dönemi yalnızca çocuğu değil, aynı zamanda aileyi, bakım verenleri, hane halkını, mahalleyi ve okulu da içeren çok katmanlı bir yapıyı içermektedir. Bu nedenle, geliştirilen programların aile odaklı olması, geniş bir yaklaşım sağlayarak sürdürülebilir ve etkili hizmetler sunabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Koç, 2020: 4).

Ailenin esas rolü anne-baba adayları oldukları zaman, bir başka deyişle hamilelik öncesi ve hamilelik sürecinde başlamaktadır. Ebeveyn, yani anne-baba olduktan sonra ise ailenin en önemli sorumluluğu, çocuğun temel ihtiyaçları olan beslenme, aşılama, bakım ve güvenlik gibi unsurları karşılamak, çocuğun gelişimini dikkatlice takip etmek ve çocuğun sağlık kontrollerini düzenli olarak yaptırmaktır. Bir aile, eğer çocuğunun gelişiminde yolunda gitmeyen bir durum varsa ve bunu fark ettiyse, en kısa sürede destek alacağı bir sağlık birime müracaat etmelidir. Çocukla en sık vakit geçiren kişinin anne olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, annelere çocuklarının gelişimlerini nasıl destekleyebileceklerinin öğretilmesi bir mecburiyet haline gelmiştir.

Erken çocuklukta erken müdahale konusu, ülkemizde yeni yeni ele alınmaya başlanan bir konudur. Bu kapsamda, ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından çalıştay ve benzeri çalışmalar yapılmış olsa da bu alanda farkındalık yaratma amaçlı uygulamalar oldukça sınırlıdır. Projenin, toplumsal farkındalık alanı olarak “erken çocuklukta erken müdahale” konusuna odaklanması ve bu kapsamda farkındalık yaratmak amaçlı bir

belgesel film yapımını içermesi önemlidir. Araştırma boyutunda ise söz konusu belgesel filmin bireylerin farkındalık düzeyleri üzerindeki etkisi, deneysel araştırma yöntemiyle incelenmiştir. Bu yönüyle çalışma, belgesel filmin belirli bir konuda toplumsal farkındalık yaratma potansiyelini ampirik olarak ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, aşağıda özetlenen araştırma sonuçları gerek belgesel sinema gerek erken çocukluk alanlarında ilgili literatüre katkı sağlayacaktır. Bunun yanı sıra projenin, toplumsal farkındalık çalışmalarına farklı bir bakış açısı kazandıracağı düşünülmektedir.

Araştırmada Eskişehir ili özelinde örnekleme uygun olarak her biri 0-6 yaş arası çocuk ebeveyni ya da ebeveyn adayı olan 100 kişiye ulaşılmıştır. Söz konusu örnekleme, araştırmaya özgü olarak yapımı gerçekleştirilen belgesel film izletilmeden önce “öntest” ve her bir katılımcı için film izleme tarihini takip eden yedinci günde “sontest” uygulanmıştır. Öntest – Sontest karşılaştırmasına dayalı olarak gerçekleştirilen araştırma sonucunda ulaşılan temel bulgular şu şekilde sıralanabilir:

- Genel olarak değerlendirildiğinde bulgular, belgesel filmin izlenmesi sonrasında katılımcıların erken çocukluk dönemine ilişkin bilgi düzeylerinde artış olduğunu göstermektedir.
- Özellikle; aşağıda sıralanan konularda, belgesel filmi izlemeden önce sahip olunan düşük bilgi düzeyinin filmin izlenmesi sonrasında anlamlı düzeyde arttığı belirtilebilir:
  - Çocuklarda öğrenme güçlüğü'nün yol açtığı problemlerin önlenmesi için ilk öğretim çağından daha önce harekete geçilmesi gerektiği;
  - Gebelik öncesi yalnızca annenin değil, babanın beslenme ve tüketim alışkanlıklarının da çocuğun sağlığı üzerinde etkili olduğu;

- Sezaryen ile doğum yapmış olmanın çocuğun sağlığı üzerinde olumsuz etki yaratabileceği;
  - Erken Çocuklukta Erken Müdahalenin, yalnızca aile ilgisinden yoksun çocuklara, uzmanlar tarafından yapılan müdahaleleri kapsamadığı;
  - Büyümenin değerlendirilmesinde uzman kişilerin yanı sıra ailenin de rolü olduğu;
  - Düşük boyda/kiloda olmanın gelişimsel bir geriliği ifade edebileceği;
  - Çocuğun baş çevresi ölçüsünün gelişimsel bir geriliği ifade edebileceği.
- Yukarıda sıralananlardan farklı olarak, erken çocukluk ile ilgili bazı temel konularda, katılımcıların mevcut bilgi düzeylerinin hali hazırda yüksek olduğu, belgesel film sonrasında bu bilgi düzeyinde bir artış gözlenmiş olsa da zaten yüksek olan bilgi düzeyi üzerinde belgesel filmin anlamlı bir etki yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu konular arasında; “annenin gebelik öncesi beslenme ve tüketim alışkanlıklarının, çocuğun sağlığı ve gelişimi üzerinde etkili olduğu”, “bebeğin anne sütü ile beslenmesinin duygusal gelişimi için önemli olduğu”, “akran zorbalığının çocuklarda öğrenme güçlüğüne sebep olduğu” gibi konular sayılabilir.
  - Otizm spektrum bozukluğu, büyümede cinsiyetler arasındaki farklılıklar, büyüme süreci ile ilgili temel bilgiler ve duyguları anlamada yoksunluk gibi konularda ise, katılımcıların mevcut bilgi düzeylerinin oldukça düşük olduğu; belgesel filmin de bu konulardaki bilgi düzeyini arttırmada etkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
  - Erken çocukluk dönemi risklerinin doğru değerlendirilmesi konusunda da belgesel filmin olumlu etkileri olduğu gözlenmiştir. Belgesel film sayesinde özellikle, “anne-babanın gebelik öncesi sağlık

durumları”, “babanın sperm kalitesi” ve “sezaryen ile doğmuş olmak” gibi faktörlerin, erken çocukluk dönemi riskleri açısından önemli olduğu bilgisinin arttığı ifade edilebilir.

- Araştırmada katılımcıların, “bebeklerinin ruhsal ve bedensel sağlığını korumaya yönelik bilgilere erişimde hangi kaynakları güvenilir buldukları” da incelenmiştir. Bulgular, katılımcılar için en güvenilir bilgi kaynaklarının; doktor, eğitmen vb uzmanlar, kitap, dergi, akademik makale vb. yayınlar olduğuna işaret etmektedir. Daha sonra sırasıyla belgesel filmler, internet ve sosyal çevre kısmen güven duyulan kaynaklar olarak dikkat çekmektedir. Televizyon ise, konuyla ilgili en az güvenilen bilgi kaynağı olarak görülmektedir. Öntest ve sontest arasındaki değişime bakıldığında, belgesel filmi izleyen katılımcıların önteste kıyasla daha güvenilir bulmaya başladığı kaynaklar arasında belgesel filmler başta gelmektedir. Televizyona olan güvenin de sonuç olarak çok düşük düzeyde kalmaya devam etmekle birlikte sontestte artış gösterdiği görülmektedir. Kitap, dergi vb. yayınlara olan güven ise, önteste kıyasla sontestte daha düşük bir seviyede sonuçlanmıştır.
- Son olarak; katılımcıların belgesel filme yönelik değerlendirmelerinin genel olarak olumlu olduğu ifade edilebilir. Katılımcılar özellikle, “izlemiş oldukları belgesel filmi, erken çocukluk ve aile temelli erken müdahale konularında, yeterince bilgi aktarmakta başarılı” bulmuşlardır. Çalışma kapsamında hazırlanan belgesel dışında, katılımcılar genel olarak “ailelerin bilgilendirme süreçlerinde, yöntem olarak belgesel filmler kullanılmasının, bilgilendirme süreçlerine katkı sağlayacağını” düşünmektedir. Bu ifadeler kadar yüksek düzeyde olmasa da katılımcılar, izlemiş oldukları belgesel filmin “kendilerine başka bir bakış açısı ve/veya bilmedikleri bir konuda bilgilendirme

sağladığını” ve “çocuklarının büyüme süreci ile ilgili yanlış ve/veya eksik yaptıklarını fark etmelerine sebep olduğunu” ifade etmişlerdir.

KAYNAKÇA

Aladağ, E. ve Karaman, B. (2018). Değer Eğitiminde Kısa Filmlerden Yararlanma: Örnek Bir Uygulama. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, Cilt 5, Sayı:1, s. 360-377.

Aytekin, Ç. (2014). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Programı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Bektaş-Öztaşkın, Ö. (2013). Sosyal Bilgiler Derslerinde Belgesel Film Kullanımının Akademik Başarıya ve Bilinçli Farkındalık Düzeylerine Etkisi. *Eğitim Bilimi Araştırmaları Dergisi, Uluslararası E-Dergi*. Cilt 3, Sayı 2, ss.147-162.

Gray, J. (2020). Önsöz. *Aile Temelli Ulusal Erken Müdahale Programı Geliştirilmesi Çalışmayı Sonuç Raporu*. 18-20 Şubat, Ankara. T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.

Güneysu, S. (2005). *Erken Çocukluk Eğitimi Hizmetlerinde Kalite, Okul Öncesi Eğitimde Kalite: Üniversitelerin Rolü Toplantısı*. İstanbul: AÇEV.

Izod, J. & Kilborn, R. (1998). The Documentary. *The Oxford Guide to Film Studies*. Ed. John Hill & Pamela Church Gibson. Oxford: Oxford University Press, Pp. 426-433.

Kaymaz, M. ve Öztürk, N. (2019). *İnsani Sermayeye Kritik Yatırım: Erken Çocukluk Eğitimi*. Ankara: Seta Yayınları.

Keçeli-Kaysılı, B. (2008). Akademik Başarının Arttırılmasında Aile Katılımı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 9 (1), s. 69-83.

Kınam, B. (2022). Şimdi ve Gelecek için Farkındalık Yaratıcı Çevreci Belgesel Filmler. *Medeniyet Sanat: İMÜ Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 8 (2), s. 207-228.

Koç, O. (2020). Önsöz. *Aile Temelli Ulusal Erken Müdahale Programı Geliştirilmesi Çalıştayı Sonuç Raporu*, 18-20 Şubat, Ankara. T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.

Koçer, S. (2015). Belgesel Filmler Toplumsal Dönüşüme Etki Edebilir Mi? Koalisyon Modeli ve *Benim Çocuğum* Örneği. *Global Media Journal: Yeditepe Üniversitesi Dergisi*, 5 (10), Spring, s. 208-226.

Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. (Çev: S. Özge). (7. Basım). Ankara: Yayın Odası.

Nichols, B. (1991). *Representing Reality*. Bloomington: Indiana University Press.

Oktay, A. (1999). *Yaşamın Sihirli Yılları. Okulöncesi Dönem*. İstanbul: Epsilon Yayınları.

Özön, N. (2008). *Sinema Sanatına Giriş*, İstanbul, Agora Kitaplığı.

Sözen, M. (2010). Belgesel Filmin Tasarım Boyutu ve Türk Belgesel Sinemasından Örnek Uygulamalar. *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 11, s. 241-266.

Wimmer, R. D. & Dominick, J. R. (2011). *Mass Media Research : An Introduction*. (9th Ed.). Boston: Wordsworth, Cengage Learning.

Ekler:

A. Belgesel Filmin Youtube linki: <https://youtu.be/9wi4J68LzP4>

B. Belgesel Filmden Kareler

EK A: <https://youtu.be/9wi4J68LzP4>

EK B:

Toplumsal Farkındalık Amaçlı Belgesel Film Yapımı Ve Etkileri: Erken Çocuklukta Erken Müdahale Ve Aile Temalı Deneysel Bir Araştırma

Toplumsal Farkındalık Amaçlı Belgesel Film Yapımı Ve Etkileri: Erken Çocuklukta Erken Müdahale Ve Aile Temalı Deneysel Bir Araştırma

The Influence Of The Digital Age On Early Childhood In Jordan

Noor AlArabiat¹

ABSTRACT

The present study aimed at identifying impact of the digital age on early childhood from the perspective of of kindergarten teachers in Jordan. The researcher of the present study adopted the descriptive analytical approach. A survey was conducted on (100) of kindergarten teachers in Amman. The study results suggest that there is a moderate effect for the digital age on early childhood. It was found that there is a statistically significant difference between the attitudes of the respondents which can be attributed to the (kindergarten curriculum, or the number of children in class). The latter differences are for the favour of the classes that have (more than 20 children) and the (local curriculum). The researcher recommends promoting awareness among parents and teachers about the way in which various electronic communication means ought to be used during the digital age. The latter means have become prevalent in all the aspects of educational life.

Keywords: Digital age, Childhood, Early Childhood, Jordan.

Araştırma Makalesi / Geliş Tarihi: 22.11 2023- Kabul Tarihi: 04.12.2023

AlArabiat, Noor. (2023). "The Influence of The Digital Age on Early Childhood in Jordan". Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS), sayı 14, s.49- 77 .

¹ Doktora öğrencisi, E-Mail: ..... ORCID: [0000-0003-0649-2969](https://orcid.org/0000-0003-0649-2969)

ÜRDÜN'DE DİJİTAL ÇAĞIN ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNE

ETKİSİ

ÖZET

Bu çalışma, Ürdün'deki anaokulu öğretmenleri açısından dijital çağın erken çocukluk üzerindeki etkisini belirlemeyi amaçlamıştır. Bu çalışmanın araştırmacısı tanımlayıcı analitik yaklaşımı benimsemiştir. Amman'da 100 anaokulu öğretmeni ile bir anket yapıldı. Çalışma sonuçları, dijital çağın erken çocukluk dönemi üzerinde orta derecede bir etkisinin olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların anaokulu müfredatına veya sınıftaki çocuk sayısına atfedilebilecek tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. Bahsedilen farklılıklar, 20'den fazla çocuk bulunan sınıflar ve yerel müfredat lehinedir. Araştırmacı, ebeveynler ve öğretmenler arasında dijital çağda çeşitli elektronik iletişim araçlarının nasıl kullanılması gerektiği konusunda farkındalığın artırılmasını önermektedir. Bu iletişim araçları, eğitim hayatının her alanında yaygınlaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Çağ, Çocukluk, Erken Çocukluk, Ürdün.

INTRODUCTION

The spread of technology led to fostering the process of developing the means of communication and electronic technologies related to social media. Such means are currently used by all the members of society, including children.

There has been a rapid development in the field of technology. The use of Internet has become prevalent. Hence, new forms of leisure activities (online videogames, social networking, etc.) emerged. Such activities are

carried out by many individuals including children and adolescents. The videogame industry become one of the largest industries in terms of money and the targeted audience. For a small minority, playing videogames is reported today as potentially problematic and/or addictive activity (Yılmaz et al, 2017).

The moral and personality development of early childhood has been affected much by the digital world. That's because the use of technologies isn't supervised by parents. Communication via cyberspace indicates the characteristic of openness. However, communication in the real world tends to be closed by children who are personal and anti-social. In the digital society, morals have been fading away. The morals that parents develop due to the lack of direct communication with others, and social media often don't show moral messages and examples of doing good and politeness towards others (Nugraheni, 2018).

The process of creating educational content for children has been transformed dramatically due to the development of technologies. For instance, children today can see examples in real life instead of reading about a specific topic or relying on a static image. They can interact with letters and words appearing on the smart screens. They can drag letters around the screen and listen to the way of pronouncing letters. However, technological developments sometimes distract children from learning (Zosh, 2016).

Craft (2012) adds that the arrival of the globalized economy into the home results in having the children and families increasingly dependent on the globalized economic context. He adds that such dependence affects the motivation of children and family to self-actualize themselves. He adds that education became accessible in all over the world due to having digital media at home and any place.

There are potential negative wellbeing-related impacts for using technology on the development of children in a sound educational environment. Such impacts affect children and the society in the future. Hence, public awareness must be promoted about this problem (Dresp-Langley, 2020).

Dahshan (2018) sheds a light on many challenges that are associated with using digital technologies. The use of digital technologies became essential in people's daily lives. The new digital data has become the future, especially considering the widespread spread of mobile phones, handheld devices and tablets, and access to the Internet. It is associated with having access to the Internet by many children without having effective supervision. The lack of an effective supervision in this regard makes using Internet more dangerous, and since the child is the hope to pursue these data in the new digital age. It should be noted that playing digital games has an impact on the developmental areas and academic development of children. Playing such games contributes to fostering the development of people's competencies and skills. Such competencies and skills include hand-eye coordination, and motor skills (Toran et al, 2016).

The use of digital technology is usually associated with a lack of attention and physical activity, aggressive behaviors, obesity, and sleep problems among children, especially among in pre-school and school-aged children. Excessive use of digital technology by children may lead to having ineffective use of time. Attention should be paid to the cognitive and emotional effects these technologies have on children's development (Agha & ZaaZa, 2021). Altun (2019) added that rapid advancements have been made in the field of technology. Due to such advancements, children today gain rich digital experiences through using various information and communication technologies at home. Such experiences are gained since the early childhood stage.

The “digital age” is thus the period in which digital change through digitalization and digital transformation has progressed so far that digital technologies have a formative influence on people’s lives (Lengsfeld, 2019).

Learning how to use technologies has become one of the educational methods that are in line with the requirements of the age. Recent studies confirmed the value and importance of learning that by children as soon as they enter school, because it’s a mean to carry out continuous learning that accompanies a person throughout his/her life. Learning that affects personal independence, self-reliance, the ability to make decisions and take responsibility. It provides opportunities to expand non-traditional learning for children, if these interactive technologies are specifically designed with regard to children's physical, social and cognitive development (Salem and Zaki, 2009).

The early childhood stage is the first step towards the educational, practical, and cultural path, as well as personal formation and social relations. Al-Qahtani (2009) adds that what distinguishes this digital generation from other generations is its early recognition of technology and its ability to use it and benefit from it. The digital generation can use the sources of knowledge without having a human mediator.

The childhood stage is of important in the lives of children and in discovering and developing their abilities and realizing that the effects of the care and attention that the child receives at this stage continue with him throughout his life (Dahshan, 2018).

STATEMENT OF THE PROBLEM

The development of the digital age affects the development of psychology and early childhood behavior. Today, family is considered the main social block society. It plays a significant role in raising the quality of education and limiting the negative effects of technological

THE INFLUENCE OF THE DIGITAL AGE ON EARLY CHILDHOOD IN JORDAN

developments in this digital age through supervising their children (Nugraheni, 2018).

Despite the unprecedented ease of access to digital media and its growth, there is a scarcity in the research examining the changes in the family through examining the influence of digital media and the resulting effects of early exposure to media on social and cognitive development. Early research focused on the amount of time spent by a child using digital media. Existing research targets the entire family, including intentional exposure to content directed at children and unintentional exposure to background media sources (Barr, 2019).

Craft (2012) notes that there are two important elements present to some extent in children's lives which are the follows:

- Children at risk: This perspective emphasizes that there are a range of vulnerabilities in childhood that make them vulnerable from the digital world.
- Child empowerment: This perspective emphasizes the importance of empowering children for the development of education and skills.

The digital age led to having an interest in examining the consequences of using technology on the members of society, including children. It led to having an interest in examining the way in which this affects their brains and their social, emotional, cognitive, and physical development. Some research has appeared in these areas, especially brain-based research that is in its infancy (EI, 2016). The positive and negative effects of technology use clearly affect the overall development of young children (Agha & ZaaZa, 2021).

Most parents believe that their children's use of technological devices is risky and harmful. However, such use is considered useful under the supervision of parents (Aslan & Turgut, 2023). Uzundağ et al (2022)

reported that there are several factors related to parents and home environment that affect the extent to which children spend time on technology.

In the light of the aforementioned information, the problem of the study is represented in examining the extent to which the digital age affects early childhood. The following questions can be derived from the study's problem:

Q.1: What is the impact of the digital age on early childhood from the point of view of kindergarten teachers in Amman?

Q.2: Is there any statistically significant difference between the attitudes of the respondents which can be attributed to (kindergarten curriculum, or the number of children in class)?

OBJECTIVE OF THE STUDY

The study investigated the influence of the digital age on early childhood in Jordan. It obtained data through a field survey targeting the kindergarten teachers. It aimed to:

- shed a light on the use of digital age by early childhood.
- identify the impact of the digital age on early childhood from the point of view of kindergarten teachers in Amman.
- identify whether there is any statistically significant difference between the attitudes of the respondents which can be attributed to (kindergarten curriculum, or the number of children in class)?

Limitations

The limits of the present study are mentioned below:

The spatial limits: The present study targets the kindergartens that are located in the Hashemite Kingdom of Jordan.

The temporal limits: The present study was conducted during the year 2023.

The human limits: The researcher of the present study chose a sample that consists from several kindergarten teachers working in Amman.

Previous Studies

Aslan & Turgut (2023) investigated the use of mobile devices - including smartphones and tablets - in terms of mediation types of parents who have young children. They used qualitative research methods. They used the criterion sampling method. The fact that parents of (4–7) year-old children who use mobile devices is determined as the principal criterion. 12 children whose ages range between (4–7) and their parents participated in the study. Data were obtained through child observations and making interviews with parents. It was found that children with the mediation of parental supervision have fewer problematic behaviors in the use of media and faced fewer online risks. In addition, children whose parents have general restrictive mediation are more likely to commit problematic media use behaviors. Children whose parents have active mediation are more likely to face Internet risks. It was observed that children frequently play games and watch videos on mobile devices.

Uzundağ et al (2022) explored the use of screen media by Turkish children whose ages are less than six. They explored how this use relates to child-related (e.g., temperament), parent-related (e.g., parental stress), and home-related (e.g., family size) factors via an online survey for parents (N = 1214). It was found that children spend more time using screen media in more crowded homes and if their temperament was perceived as more difficult by their parents. Their screen time is longer when their parents use more screen media, receive less support from others, and have more positive attitudes

towards technological devices. In addition, parental stress is correlated with parents' problematic use of mobile devices. That led to more interruptions in the parent-child interactions.

Al-Shammari and Ahmed (2022) explored the effectiveness of a program based on digital learning techniques in developing life skills in early childhood. The semi-experimental approach was adopted. The sample consists of (60) girls whose ages range between (7-8) years. Those students are second graders in a primary school. They were divided into two experimental and control groups equally. A test for intelligence was conducted. A program was implemented. It's based on digital learning techniques for developing life skills. The early childhood life skills scale were used as research tool. The program was applied to the experimental group only, while the conventional method was used for teaching the children of the control group. After analysing the data, it was found that the proposed program based on the use of digital learning techniques have a positive impact on the development of the life skills of children.

Agha & ZaaZa (2021) investigate the impacts of using digital technology on the development and health of children. They found that such impacts vary due to the variation in terms of the type of use, the type of device, the amount and extent of use, and the characteristics of the adolescent or child. Since children are currently growing up using highly personalized technology, their parents should exert effort to ensure that they are capable of complying with the principles of balanced nutrition, adequate physical activity, quality sleep, and positive social interaction for healthy growth and development though developing plans in accordance with age, character, health status, and the development level of their children.

Sharar (2020) aimed to explore the educational and social behavioral values of children in the light of the digital age. He aimed at assessing children's behavioral values from a social perspective. He aimed to

THE INFLUENCE OF THE DIGITAL AGE ON EARLY CHILDHOOD IN JORDAN

develop a vision for improving children's behavior in the future in kindergartens to keep pace with the times. The most important results of the study suggest that the current educational systems are keen on eradicating digital illiteracy. That affects the development of social skills. It increases the student's participation in future professions, and helps to change daily social practices and behaviors, and forms new patterns of social communication adapted to the circumstances surrounding them. Children before primary school age have a strong tendency to integrate technology into the school curricula. Thus, technology's impact is direct and positive. E-books are provided with strategies for using stories, pictures and video clips, to reach forms of technological integration. Digital devices enable children to appreciate international literature during early kindergarten stage through using means of communication, and expanding children's vocabulary.

Dresp-Langley (2020) review the environmental studies addressing the wellbeing of children in the light of the digital age. He adds that over exposure to digital environments, from abuse to addiction, now concerns even the youngest (ages 0 to 2) and triggers, as argued on the basis of clear examples herein, a chain of interdependent negative and potentially long-term metabolic changes. That shall lead to a deregulation of the serotonin and dopamine neurotransmitter pathways in the developing brain, currently associated with online activity abuse or/and internet addiction, and akin to that found in severe substance abuse syndromes.

Barr (2019) explored the way in which growing up in the digital age affects early learning and family media ecology. He adds that the content and context of early media exposure is likely to affect the developmental trajectories. Studies suggest that there are positive relationships between joint media engagement of age-appropriate well-designed media content and child outcomes. They suggest that there are negative relationships between technoferece and child outcomes.

In this time of unprecedented technology expansion, researchers need better tools to track family media ecology and child responses and longitudinal approaches examine how developmental trajectories of media exposure affect child outcomes.

Gottschalk (2019) explores some of the literature on the effects of using technology on children in terms of their cognitive, socio-emotional, mental and physical development. He summarises the information embedded in the relevant literature. The study shows very small correlations between child outcomes and technology use. It's unclear whether technology causes those outcomes or not. Small effect sizes bring questions about real-life implications for children. Despite those issues, policymakers in various countries set guidelines for the use of technology by children. Those guidelines are often restriction focused.

Altun (2019) explored the activities of preschool children in digital environments. He explored their screen time and digital footprints and digital parenting roles within their families in Turkey. The sample consists of 628 preschool children and their parents. It was found that 97.5% of families have a television at home, 43.45% have desktop computers, and 49% have laptop computers. It was found that 98.25% of the families have smart phones, and 68% have tablets. Of the children participating in the study, 86% use information and communication technologies, like computers, smartphones or tablets. Among parents, 68% share photos of their children on digital platforms. Parents have concerns about the potential harm these technologies pose to the emotional development of children ($f= 198$), as well as the time-consuming and addictive nature of those technologies ($f= 165$). Regarding parents' opinions on the use of technology during early childhood, 45.38% of parents are against it while 33.28% are in support of it, and 21.34% remain undecided.

Nugraheni (2018) explored the impact of the digital age on early childhood education based characters. He added that developing the

THE INFLUENCE OF THE DIGITAL AGE ON EARLY CHILDHOOD IN JORDAN

characters of children is something deemed very important. That's because children are the future generation. Morals are increasingly worrisome. Hence, more attention is granted to the movement of mental revolution to promote morals in Indonesia. Exerting efforts by parents to promote morals among children serves as an effective method to prevent children from facing moral crises and committing things that are forbidden by their religion.

Yılmaz et al (2017) developed a valid and reliable Videogame Addiction Scale for Children (VASC). The data were obtained from 780 children who filled in the Videogame Addiction Scale (405 girls and 375 boys; 48.1% ranging in age from 9 to 12 years). The members of the sample were randomly divided into two sub-samples (sample 1, $n = 400$; sample 2, $n = 380$). Sample 1 was used for carrying out exploratory factor analysis (EFA) for defining the factorial structure of VASC. As a result of EFA, a four-factor structure comprising 21 items was obtained and explained 55% of the total variance (the four factors being "self-control," "reward/reinforcement," "problems," and "involvement"). The internal consistency reliability of VASC has found 0.89. Confirmatory factor analysis (CFA) was performed for confirming the factorial structure obtained by EFA in the remaining half of sample ($n = 390$). The obtained fit indices from the CFA confirmed the structure of the EFA. The 21-item VASC show good psychometric properties which can be used among Turkish schoolchildren populations.

Turgut & Aslan (2016) investigated the risks faced by the children on the web and the mediation of the parents. They used the stratified sampling method. The screening research model was used. The quantitative research methods were used. In this context, 588 children whose ages range between (11-16) were included in the study. They represent the population density of each of the 12 TRA regions determined according to the Regional Unit classification of the Turkish Statistics Institution. The data that was obtained from the children

through questionnaires were processed and analyzed. That was done through using descriptive statistics techniques. It was found that the active mediation of Internet use, such as parental involvement and activities together with children using Internet, and restrictive mediations, like allowing or disallowing internet use, and using software programs that report or filter Internet browsing, limiting the time that children spend on the Internet, ensured that the children are less exposed to risks over the Internet.

Toran et al (2016) assess the views of mothers on the children's use of digital games in Turkey. The qualitative research method was used. The research working group was composed of mothers, volunteered to participate in research with 5-years-old children that have been attending public and private kindergartens. Interviews were carried out with mothers to collect data. They are semi-structured and face to face interviews. It was found that having fun, the mother's sparing time for themselves and household chores, children's interest, using it with ease are amongst the reasons behind preferring digital games by children.

EI (2016) shed a light on a national survey conducted by the Erikson Institute, technology use by young children under age 6 was found to be almost universal. In this study of 1,000 parents across the country, the most current snapshot of technology use among children in this age group today, 85 percent of parents reported that they allow their young children to use technology. Television, smartphones, tablets and computers were the most popular. More than three quarters of these surveyed added that they use technology along with their child in a daily manner for up to 2 hours. Perhaps somewhat unanticipated, eighty six (86) percent of the parents add that they were satisfied with the way in which their young children use technology. They shed a light on the technology benefits that are related to child development and literacy. In fact, more than 50% of the parents added that they

believe that technology supports school readiness and positively affects the success achieved by students in school.

Craft (2012) shed a light on possibility thinking in the light of the digital, marketised age. He used two competing discourses, which are young people as vulnerable and at risk; or alternatively as capable and potent. The former perspective imbues anxiety about the digital revolution. The latter one embraces it as exciting and enabling. As education providers seek re-imagining themselves, neither is sufficient. Local and global challenges requires using people's creative potentials and wisdom. Drawing from work with schools, the paper argues for co-creating with students their education futures through dialogue to nurture the 4 Ps: plurality, participation, playfulness and possibilities.

The relevant studies suggest that there is a clear impact for the digital age on early childhood stage and members of society in general. They suggest that these effects are positive and negative.

METHODOLOGY

The researcher of the present study adopted the descriptive analytical approach. Researchers usually adopt the latter approach in order to offer a description for items, things and phenomena. They usually adopt the latter approach in order to offer a sensory description for things and examine variables and their dimensions.

Population

The population of the present study is represented in all the kindergarten teachers who are working at the kindergarten in Jordan.

Sample

The researcher of the present study chose a random sample. This sample was chosen from the kindergarten teachers who were working at a Jordanian kindergarten. It consists from (100) teachers. All of

them are female teachers. The questionnaire forms were passed to the members of the sample by hand. All the questionnaire forms were retrieved and considered valid for statistically analysis. Data about the Kindergarten is presented below in table No. 1

Table 1: Data about Kindergarten

Variable	Category	Frequency	Percent
Kindergarten curriculum	International	35	35.0
	Local	65	65.0
	Total	100	100.0
The number of children in class	10-20 children	77	77.0
	More than 20 children	23	23.0
	Total	100	100.0

Instrument

The researcher of the present study aimed to explore the impact of the digital age on early childhood. To meet the study's objectives, the instrument was developed. It is represented in a questionnaire that consists of two parts. The first part is related to kindergarten (i.e. kindergarten curriculum, and the number of children in class). The second part of the questionnaire aims to obtain data about the impact of the digital age on early childhood. The impact of the digital age on early childhood targets (the children at risk, and the child empowerment).

The five-point Likert scale was used to categorize the respondents' answers to the items into categories. It consists of the following rating categories: (strongly agree, agree, neutral, disagree, and strongly disagree). These rating categories stand for the following scores respectively: (five scores, four scores, three scores, two scores and one score).

Validity of the Instrument

The validity of the instrument was checked by three experts. Those experts were asked to assess the instrument in terms of language, clarity and relevancy to the study's goals. The suggestions offered by the latter experts were taken into consideration.

Reliability of the Instrument

To measure the reliability of the study's instrument, the researcher of the present study calculated Cronbach alpha coefficient value. The overall Cronbach alpha coefficient value is 0.805. It indicates that the reliability of the instrument is high.

Statistical analysis methods:

The researcher used the SPSS software. She also used a set of statistical analysis methods such as the following:

- Frequencies and percentages
- Means and standard deviations: The researcher calculated the mean and standard deviation in order to identify the respondents' attitudes toward the impact of the digital age on early childhood.
- Cronbach alpha coefficient value: The researcher calculated this value in order to measure the reliability of the instrument.
- The multiple analysis of variance: to examine is there any statistically significant difference between the attitudes of the respondents.

The researcher of the present study used the statistical criteria shown below to classify means into levels:

2.33 – 1.00: Low level

2.34 – 3.67: Moderate level

3.68 – 5.00: High level

Research Analysis and Finding

Q1: What is the impact of the digital age on early childhood from the point of view of kindergarten teachers in Amman?

To answers the first question, the researcher of the present study calculated means and standard deviations for the two area. The latter areas are represented in (the children at risk, and the child empowerment). The latter values are presented below in table No. 2

Table 2. The arithmetic means and standard deviations of all the targeted areas

No	Variables	M	S.D	Rank	Degree
----	-----------	---	-----	------	--------

1	Children at risk	3.47	1.07	1	Moderate
2	Child empowerment	3.21	1.40	2	Moderate

Based on table (2), it was found that the attitudes of the respondents towards the impact of the digital age on early childhood from the point of view of kindergarten teachers in Amman are moderate. It was found that the means of all the study's areas are moderate. The mean of the children at risk is moderate and ranked first. It is 3.47. The mean of the child empowerment is 3.21. It is ranked second and moderate.

Children at risk

The researcher calculated means and standard deviations to identify the attitudes of the targeted kindergarten teachers towards the children at risk field. The latter values are shown in table No. 3 below:

Table 3. The attitudes of kindergarten teachers towards children at risk

No	Statements	M	S.D	Rank	Degree
1	The applications during the digital age are dangerous for children	3.46	0.90	1	Moderate
2	There is a difficulty in protecting children from the content of electronic means	3.37	0.93	2	Moderate
5	The applications during the digital age affect the mental and physical health of	3.28	0.92	3	Moderate

	children				
4	The applications during the digital age affect the social relationships of children	3.05	1.77	4	Moderate
3	Having the adults communicating with children through modern digital applications is dangerous	3.04	1.62	5	Moderate
	Total	3.47	1.07		Moderate

Based on table (3), the overall mean is 3.47. It is moderate. The mean of statement No. 1 is 3.46. It is deemed moderate and ranked first. The latter statement states the following states the following: (The applications during the digital age are dangerous for children). The mean of statement No. 3 is 3.04. It is deemed moderate and ranked last. The latter statement states the following states the following: (Having the adults communicating with children through modern digital applications is dangerous).

Child empowerment

The researcher of the present study calculated arithmetic means and standard deviations to identify the attitudes of targeted kindergarten teachers towards child empowerment level. The latter values are shown in table No. 4 below:

Table 4. The attitudes of kindergarten teachers in the Jordan towards Child empowerment

No	Statements	M	S.D	Rank	Degree
6	The digital age contributes positively to the development of the children's personalities	3.48	1.21	1	Moderate
7	Using technology facilitates the process of delivering education	3.33	1.38	2	Moderate
8	The use of electronic technologies is prevalent among children	3.21	1.49	3	Moderate
9	The technological means in the digital age expand children's knowledge	3.18	1.50	4	Moderate
10	Modern means of communication help the teacher in teaching children	3.17	1.47	5	Moderate

	Total	3.21	1.40		Moderate
--	-------	------	------	--	----------

Based on table (4), the overall mean is 3.21. It is moderate. The mean of statement No. 6 is 3.48. It is deemed moderate and ranked first. The latter statement states the following states the following: (The digital age contributes positively to the development of the children's personalities). The mean of statement No. 10 is 3.17. It is deemed moderate and ranked last. The latter statement states the following states the following: (Modern means of communication help the teacher in teaching children)

Q.2: Is there any statistically significant difference between the attitudes of the respondents which can be attributed to (kindergarten curriculum, or the number of children in class)?

To identify whether there is any statistically significant difference between the attitudes of the respondents, the researcher calculated arithmetic means and standard deviations. Those values are shown in table No. (5) below

Table 5. The means and standard deviations of the respondents' attitudes in accordance with kindergarten curriculum, or the number of children in class

Variable	Category	No	M	S.D
Kindergarten Curriculum	International	35	2.72	0.50
	Local	65	3.66	1.19
The number of children in class	10-20 children	77	3.12	0.97
	More than 20 children	23	4.00	1.19

Based on table (5), it appears that there are differences between the means that represent the respondents' attitudes towards the reality of the impact of the digital age on early childhood. To identify whether such differences are statistically significant or not- at the statistical

THE INFLUENCE OF THE DIGITAL AGE ON EARLY CHILDHOOD IN JORDAN

significance level of ($\alpha = 0.05$)- the multiple analysis of variance was conducted. The results of the latter analysis are presented in table No. (6) below.

Table 6. The results of the multivariate analysis of variance

Source	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Kindergarten curriculum	10.055	1	10.055	10.227	0.002
The number of children in class	4.445	1	4.445	4.521	0.036
Error	95.365	97	.983		
Total	1235.500	100			

Based on the results that are presented in table No. (6), the researcher found that there are statistically significant differences – at the statistical significance level of ($\alpha = 0.05$)- between the respondents' attitudes which can be attributed to kindergarten curriculum for the favour of the (local curriculum). That is because sig = 0.002 which is statistically significant.

Based on the results that are presented in table No. (6), the researcher found that there are statistically significant differences – at the statistical significance level of ($\alpha = 0.05$)- between the respondents' attitudes which can be attributed to the number of children in class for the favour of the classes that have (more than 20 children). That is because sig = 0.036 which is statistically significant.

Discussion

It was found that kindergarten teachers believe that there is a moderate effect for the digital age on early childhood. The arithmetic means for the targeted areas (i.e. children at risk, and child empowerment) are moderate. That clearly indicates that the impact of the digital age on children is moderate in general in many respects.

Uzundağ et al (2022) found that parents used more screen media, received less support from others, and had more positive attitudes towards technological devices. Agha & ZaaZa (2021) add that the technological developments affects childhood. Dresp-Langley (2020) adds that digital environments affect pathways in the developing brain. Barr (2019) demonstrates positive associations between joint media engagement and child outcomes.

Kindergarten teachers believe that childhood is at risk. The (children at risk) area obtained a moderate arithmetic mean. That confirms that there are several risk factors that children are exposed to due to using electronic means in general and social media applications in particular.

The results indicate that there are several risk factors that children are exposed to due to living in the digital age and the use of modern electronic means and applications that became prevalent. Examples on such means and applications include screens, digital TVs, smart boards, and phones. The risk factors associated with the digital age are represented in the negative impacts of electronic means and applications on children's wellbeing and social relationships. The parents' efforts to develop the child's personality during early life stages is an effective way to prevent children from facing moral crises and committing acts that are forbidden by their religion (Nugraheni, 2018)

It was found that kindergarten teachers believe that child empowerment is one of the areas affected to a moderate degree by the digital age. That's attributed to the impact of digital age on children's

mental and cognitive growth and the development of their traditional abilities. At the same time, technological means can have a negative or positive impact at the same time on one's personal development.

Agha & ZaaZa (2021) reported that parents should ensure that they are able to comply with the principles of balanced nutrition, quality sleep, adequate physical activity, and positive social interaction for healthy growth. Nugraheni (2018) reported that building a child's character is very important in the light of the digital age. Aslan & Turgut (2023) indicated that children with the mediation of parental supervision had fewer problematic behaviors in the use of media and faced fewer online risks.

The digital age led to the formation of (the digital families). Such families contributed to shifting from using conventional means for teaching children and raising them up from into using digital means. That's attributed to the increasing use of social media, and electronic educational materials.

It was found that there are statistically significant differences between the attitudes of the respondents which can be attributed to kindergarten curriculum. The latter differences are for the favour of the (local curriculum).

These results are attributed to the fact that most kindergartens in Jordan study the local curriculum. At the same time, the staff at schools and kindergartens use many modern electronic means in the teaching process. They have been exerting effort to keep up with the developments of the digital age.

It was found that there are statistically significant differences between the attitudes of the respondents which can be attributed to the number of children in class. The latter differences are for the favour of the class that have more than 20 children.

There are negative associations between technology expansion and child outcomes (Barr, 2019). Gottschalk (2019) shows very small correlations between technology use and child outcomes; Aslan & Turgut (2023) indicated that most parents considered their children's use of technological devices as risky and harmful, while it was considered as useful only by co-using parents. Moreover, Uzundağ et al (2022) reported that factors related to parents and the home environment are closely linked to children's screen media consumption.

Perhaps this indicates that the greater the number of children in classes, the greater the severity of the negative impact of the digital age shall be. Children may be preoccupied with using modern electronic means of education, including music, signs, games, etc., rather than meeting the main educational objective.

Conclusion

The present study aimed to examine the effect of the digital age on early childhood in Jordan. A survey was used to obtain data from kindergarten teachers in Amman. It was found that the digital age has a moderate impact on the children at risk and the empowerment of children.

Accordingly, the results of the study confirm that there is a clear impact for the digital age on the early childhood stage. They indicate that the kindergarten teachers and families play an important role in addressing the negative impacts of using the means of the digital age and benefiting from the advantages of such use.

In line with the results, the researcher recommends promoting awareness among parents and teachers about the way in which various electronic communication means ought to be used during the digital age. The latter means have become prevalent in all the aspects of educational life. She recommends promoting awareness about the

THE INFLUENCE OF THE DIGITAL AGE ON EARLY CHILDHOOD IN JORDAN

importance of exploiting smart applications in developing the cognitive abilities and personalities of children in general and children during the early childhood stage in particular.

References

Agha, N., & ZaaZa, A. (2021) The Effects of Digital Technology Usage on Children's Development and Health. *World Family Medicine*. 19(4): 54-60. DOI: 10.5742/MEWFM.2021.94027

Al-Qahtani, S. (2019) The effect of using the flipped classroom strategy on developing oral expression skills among fifth graders. Master's thesis, University of Bisha, Saudi Arabia.

Al-Shammari, M., and Ahmed, Naz (2022) The effectiveness of a program based on the use of digital learning technologies in developing life skills in early childhood. *The Arab Journal of Information and Child Culture*. MG. 5, p. 21.

Altun, D. (2019). An Investigation of Preschool Children's Digital Footprints and Screen Times, and of Parent's Sharenting and Digital Parenting Roles. *International Journal of Eurasia Social Sciences/Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(35).

Aslan, A., & Turgut, Y. E. (2023). Parental mediation in Turkey: The use of mobile devices in early childhood. *E-Learning and Digital Media*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/20427530231167651>

Barr, Rachel (2019) Growing up in the digital age: Early learning and family media ecology. *Curr Dir Psychol Sci.* 2019 Aug; 28(4): 341–346.. doi: 10.1177/0963721419838245

Craft, Anna. (2012). Childhood in a digital age: Creative challenges for educational futures. *London Review of Education.* 10. 173-190. 10.1080/14748460.2012.691282.

Dahshan, c. (2018) Raising the Egyptian Child in the Digital Age: Between Reality Challenges and Future Aspirations. The First International Conference: Building a Child for a Better Society in Light of Contemporary Changes, Assiut University, Egypt.

Dresp-Langley, B. (2020). Children's Health in the Digital Age. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(9), 3240. MDPI AG. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.3390/ijerph17093240>

EI, (2016) Technology and Young Children in the Digital Age. A Report from the Erikson Institute. <https://www.erikson.edu/wp-content/uploads/2018/07/Erikson-Institute-Technology-and-Young-Children-Survey.pdf>

Gottschalk, F. (2019) Impacts Of Technology Use On Children: Exploring Literature On The Brain, Cognition And Well-Being Oecd Education Working Paper No. 195

Lengsfeld, J. (2019) Digital Era Framework. Berlin, Germany. DN-DNB: 1178463370..

Nugraheni, Alfirda (2018) The Influence of the Digital Age on Early Childhood Education Based Characters. 4th International Conference on Early Childhood Education. Semarang Early Childhood Research and Education Talks. DOI 10.2991/secret-18.2018.33.

Salem, M., and Zaki, H. (2009) Learning disabilities and self-regulation. Itrac for printing, publishing and distribution, Cairo, Egypt.

Sharar, M. (2020) An educational vision about the behavioural values of kindergarten children in the digital age: a theoretical study. Journal of Culture and Development, 2020, 20(149), 137-170.

Toran, M., Ulusoy, Z., AYDIN, B., Deveci, T., & Akbulut, A. (2016). Çocukların dijital oyun kullanımına ilişkin annelerin görüşlerinin değerlendirilmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 24(5), 2263-2278.

Turgut, Y. E., & Aslan, A. (2016). Çocukların Karşılaştıkları İnternet Riskleri ve Ebeveyn Arabuluculuğu. In 4th International Instructional Technologies Teacher Education Symposium, Elazığ, Turkey (pp. 337-344).

Uzundağ, A., Oranç, C., Kessafoglu, D., & Altundal, M. (2022). How Children in Turkey Use Digital Media: Factors Related to

Children, Parents, and Their Home Environment. 10.1007/978-3-031-08208-5_10.

Yılmaz, E., Griffiths, M. D., & Kan, A. (2017). Development and validation of videogame addiction scale for children (VASC). *International Journal of Mental Health and Addiction*, 15, 869-882.

Zosh, J., Pasek, K., Michnick, ., Golinkoff, G., Morris, J. (2016) Learning in the Digital Age: Putting Education Back in Educational Apps for Young Children. In: Tremblay RE, Boivin M, Peters RDeV, eds. Rvachew S, topic ed. *Encyclopedia on Early Childhood Development* [online]. <https://www.child-encyclopedia.com/technology-early-childhood-education/according-experts/learning-digital-age-putting-education-back>. Published: November 2016. Accessed August 10, 2023.

Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS)

Adres: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Akdeniz Üniversitesi Enstitüleri Binası B Blok 2. Kat Dumlupınar Bulvarı
07058 Kampus / ANTALYA

Tel: 0242 227 44 00 – 1479

E-Mail: aksosdergi@gmail.com

Web: aksos.akdeniz.edu.tr

sosyalbilim.akdeniz.edu.tr
ISSN: 2630 – 5623 (Elektronik)